

Adaptácie výkonových štandardov pre vzdelávaciu oblasť **Človek a spoločnosť** v **1. a 2. cykle** základného vzdelávania

Adaptácie výkonových štandardov udávajú postupnosť krokov, ktorými žiak prechádza na ceste k naplneniu výkonového štandardu. Učiteľ ich môže využiť pri plánovaní cieľov vyučovacích jednotiek v priebehu školského roka alebo pri koncipovaní celého vzdelávacieho cyklu. Slúžia ako pomôcka pri tvorbe učebných osnov – najmä v prípade komplexnejších výkonových štandardov, ktorých napĺňanie sa realizuje počas dlhšieho časového obdobia a môže prestupovať do viacerých ročníkov jedného cyklu. Súčasťou adaptácií vo vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť sú aj poznámky, ktoré približujú jednotlivé výkonové štandardy – opisujú ich zmysel v rámci rozvíjania spôsobilostí žiaka, ich prepojenie na ďalšie časti ŠVP a načrtávajú ich možné metodické uchopenie učiteľom. **Adaptácie výkonových štandardov nie sú súčasťou ŠVP 2023 ZV, ich využitie školami a učiteľmi je preto nezáväzná a nepovinná.**

Obsah

1. cyklus 3

Ciele:

1. Identifikovať javy, procesy, udalosti a osoby významné pre život žiaka, komunitu a obec..... 3
2. Využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií pre poznávanie svojho najbližšieho okolia..... 6
3. Identifikovať zmeny v čase a priestore vo svojom okolí. 11
4. Skúmať vzťahy medzi prírodným prostredím a činnosťou človeka na lokálnej úrovni vrátane príkladov starostlivosti o životné prostredie. 14
5. Oceniť jedinečnosť seba samého a druhých..... 16
6. Komunikovať s ľuďmi vo svojom okolí ohľaduplným a primeraným spôsobom. 18
7. Identifikovať morálne dobro v konaní druhých a vo vlastnom konaní..... 20
8. Chápať zmysel a význam pravidiel, práv a povinností vo svojom živote a v spolužití s inými. 23
9. Rozumieť základnej úlohe médií a AI a zásadám bezpečnosti v online prostredí. 25
10. Zapájať sa do prospešnej aktivity na úrovni triedy a školy..... 27

2. cyklus 28

Ciele:

1. Rozvíjať poznanie z oblasti spoločenských, geografických a historických procesov a javov na všeobecnejšej úrovni..... 28
2. Samostatne využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií..... 32
3. Porovnať zmeny života ľudskej spoločnosti v čase a priestore..... 38
4. Porozumieť prejavom vzájomných vzťahov medzi prírodným prostredím a činnosťou človeka a významu ochrany prírody a krajiny. 43
5. Rozvíjať jedinečnosť seba samého, pomenovať základné zložky vlastnej identity a svoje sociálne roly, uplatňovať rešpektujúci prístup k druhým..... 47
6. Primerane vyjadrovať svoje emócie a komunikovať konštruktívne a s ohľadom na spolupatričnosť a spoluprácu žiakov..... 49
7. Poznať a zhodnocovať vlastný eticko-osobnostný potenciál a charakterové črty aj s ohľadom na druhých..... 52
8. Chápať zmysel a význam pravidiel, povinností a uplatňovať práva ako člen komunity. 54
9. Rozlíšiť dôveryhodnosť zdrojov informácií a bezpečne sa správať v online prostredí. 57
10. Aktívne sa angažovať v aktivitách na skvalitnenie fungovania školy a/alebo obce. 60

1. cyklus

Cieľ č. 1: Identifikovať javy, procesy, udalosti a osoby významné pre život žiaka, komunitu a obec.

Používať pojmy potrebné na orientáciu v miestnej krajine.

1. Reagovať správne na pojmy určovania polohy a smeru (vpravo, vľavo, hore, dole, pred, za).
2. Pomenovať polohové a smerové pojmy pri opise známej situácie (kde sa nachádza objekt vo vzťahu k inému).
3. Použiť správne pojmy pomenúvajúce prvky krajiny pri opise vlastného okolia (rieka, vrch, les, cesta, námestie, most).
4. Použiť polohové a krajinné pojmy spolu pri opise trasy alebo polohe objektu v miestnej krajine.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť žiaka používať pojmy, ktoré mu umožňujú orientovať sa v priestore a opisovať krajinu vo svojom okolí. Žiak by mal pojmy nielen poznať a vedieť ich opísať vlastnými slovami. Mal by byť schopný ich aj správne použiť v konkrétnej situácii – napríklad pri opise polohy miesta, pri orientácii v priestore, pri pohybe v obci či pri práci s jednoduchým plánikom alebo mapovým náčrtkom. Polohové pojmy (vpravo, vľavo, pred, za, hore, dole, vedľa, blízko, ďaleko) umožňujú žiakovi vyjadriť priestorové vzťahy, kým pojmy pre pomenovanie prírodných a kultúrnych prvkov krajiny mu dávajú slovnú zásobu na to, aby dokázal obec a jej okolie opisovať.

Orientovať sa v známom prostredí na základe poznania polohy orientačných bodov a priestorových vzťahov medzi nimi

1. Reagovať správne na pokyn o smere pohybu v známom prostredí (vpravo, vľavo, vpred, vzad).
2. Opísať polohu objektu v okolí zo svojej perspektívy s použitím orientačných bodov.
3. Opísať polohu objektu aj z perspektívy iného pozorovateľa (otočená pozícia).
4. Opísať známu trasu pomocou orientačných bodov tam aj naspäť.

Výkonový štandard rozvíja praktickú spôsobilosť priestorovej orientácie. Žiak sa učí orientovať v konkrétnom, jemu blízkom prostredí, pričom sa opiera o orientačné body – teda o výrazné, zapamätateľné prvky krajiny alebo prostredia, ktoré mu slúžia ako pevné referenčné body pri pohybe a opise priestoru. Najskôr ide o orientáciu, pri ktorej žiak opisuje priestor z vlastnej perspektívy. V ďalšom kroku nastáva kognitívny posun: žiak sa učí opísať polohu objektu

z perspektívy iného pozorovateľa, čo si vyžaduje, aby sa vedel mentálne prestaviť na iné miesto v priestore. Táto schopnosť nie je samozrejmá a pre mnohých žiakov môže predstavovať výzvu. Štandard zároveň vedie žiaka k tomu, aby orientačné body neskôr chápal ako sieť vzájomne prepojených priestorových vzťahov, nielen ako izolované miesta. Opísať trasu tam aj späť totiž predpokladá, že žiak rozumie, že priestor funguje v oboch smeroch rovnako, teda že to, čo platí pri ceste tam, platí aj pri ceste späť, len z opačnej strany.

Určiť polohu svojej obce, Slovenska a svetadielov na mapách rôznej mierky.

1. Rozpoznať na leteckej snímke alebo jednoduchej mape obce (alebo jej časti) blízke prostredie (škola, domov, susedná ulica, ihrisko).
2. Určiť polohu školy a svojho bydliska na leteckej snímke alebo jednoduchej mape obce.
3. Určiť polohu svojej obce na mape Slovenska a polohu Slovenska na mape Európy.
4. Lokalizovať a pomenovať svetadiely a oceány na glóbose alebo mape sveta a vyhľadať na nich približnú polohu Slovenska.
5. Pri vyhľadávaní polohy plynule prechádzať medzi mapami rôznej mierky (od obce po svet) a zachovať základnú orientáciu.

Výkonový štandard rozvíja základnú schopnosť žiaka pracovať s mapami rôznej mierky a vedome „prepínať“ medzi miestnou, národnou/štátnou a globálnou priestorovou perspektívou. Žiak, ktorý vie lokalizovať svoju obec na mape Slovenska a Slovensko na mape Európy či sveta, začína chápať, že každé miesto existuje súčasne na viacerých úrovniach priestorovej mierky. Pri napĺňaní výkonového štandardu sa využívajú zjednodušené (detské) mapy a veku primeraný glóbus. Učiteľ môže so žiakmi pracovať aj s digitálnou mapou, resp. leteckými či satelitnými snímkami dostupnými online. Tie sú ideálnou pomôckou na znázornenie zmeny mierky, keďže priblíženie a oddialenie zobrazenia žiakom priamo ukazuje, ako sa mení rozsah zobrazeného územia pri zachovaní rovnakej polohy.

Mať prehľad o významných prírodných, kultúrnych a historických prvkoch vo svojom okolí

1. Rozpoznať pár príkladov prírodných, kultúrnych alebo historických prvkov vo svojom okolí (kultúrne a historické – „*toto je kostol, tam je hrad*“, prírodné – „*za dedinou je les, na konci dediny je rybník*“).
2. Pomenovať konkrétne príklady prírodných, kultúrnych alebo historických prvkov a lokalizovať ich v obci alebo jej okolí („*na vrchu nad mestom je Nový zámok, k tajchu Klinger sa ide cez Piargsku bránu*“).
3. Opísať významné krajinné prvky (ako sa nazývajú, kde sa nachádzajú, ako vyzerajú, na čo slúžia alebo slúžili).

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby si budoval mentálny obraz svojho najbližšieho okolia. Rozvíja schopnosť všímať si, rozlišovať a pomenovávať rôzne typy prvkov v krajine – prírodné aj človekom vytvorené. Postup od základného rozpoznanie a pomenovania prvku (*Toto je hrad*) cez konkrétne pomenovanie (*Nový zámok nad mestom*) až po opis (kde sa nachádza, ako vyzerá, na čo slúži/l) zodpovedá kognitívneho vývinu žiakov 1. cyklu. Žiak, ktorý pozná a vie pomenovať, čo ho obklopuje, má pevnejší vzťah k miestu, kde žije. Zároveň si buduje základ kultúrnej gramotnosti: schopnosti čítať krajinu ako niečo, čo nesie príbehy a význam pre ľudí, ktorí v nej žijú.

Stručne opísať význam kľúčových osôb, úradov, inštitúcií, iniciatív a udalostí v komunite a obci.

1. Uviesť príklady osôb, inštitúcií alebo udalostí, ktoré sú pre obec dôležité (v teréne, na príklade konkrétnych situácií, fotografií, skúseností).
2. Pomenovať kľúčové osoby v komunite a obci a opísať, čo robia (starosta/primátor, učiteľ, lekár, policajt).
3. Pomenovať a lokalizovať najvýznamnejšie úrady a inštitúcie v obci (obecný úrad, škola, pošta, polícia, knižnica, komunitné centrum) a jednoducho opísať ich funkciu.
4. Na jednoduchých príkladoch vysvetliť význam kľúčových osôb, úradov, inštitúcií, iniciatív a udalostí pre život komunity.

Výkonový štandard smeruje k tomu, aby žiak pochopil, že komunita a obec sú tvorené sieťou vzťahov ľudí a inštitúcií, ktorí/é sa starajú o jej fungovanie. Základne sa orientuje v tom, kto zabezpečuje aké služby a prečo je to dôležité. Žiak 1. cyklu začína od konkrétneho a osobného – Kto sa stará o školu? Kto opravuje cesty? Kto odnáša smeti? Kto organizuje kultúrne podujatia? Tieto otázky vedú k pochopeniu, že za každodenným fungovaním obce stoja konkrétni ľudia a inštitúcie. Dôraz na osoby v prvých krokoch je zámerný – žiak 1. cyklu sa ľahšie identifikuje s konkrétnymi osobami alebo povolaniami (starosta, lekárka, hasič, poštárka). Cez tieto osoby sa potom prirodzene dostáva k pochopeniu inštitúcií, ktoré zastupujú, a nakoniec aj k širšiemu obrazu toho, ako obec ako celok funguje.

Identifikovať jednoduché príklady vplyvu AI na život ľudí.

1. Rozpoznať s pomocou učiteľa, ktoré zariadenia využívajú AI (hlasový asistent, navigácia, odporúčania v aplikácii).
2. Samostatne identifikovať aspoň 2 príklady využitia AI v okolí.
3. Identifikovať konkrétne príklady situácií, v ktorých AI ľuďom pomáha, aj situácií, v ktorých im môže uškodiť.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby si začal všímať a uvedomovať prítomnosť umelej inteligencie v bežnom živote. Zámerom nie je technické porozumenie tomu, ako AI funguje, ale rozvoj schopnosti rozpoznať jej prítomnosť a opísať, čo konkrétne robí v danej situácii. Mnohé AI nástroje, s ktorými sa žiak stretáva (napr. hlasový asistent, odporúčania pri sledovaní videí, automatické dopĺňanie textu, navigácia), používa bez toho, aby si uvedomil, že za ich rozhodovaním a správaním stojí systém umelej inteligencie.

Orientovať sa v čase pomocou konvenčných prostriedkov určovania času.

1. Rozumieť účelu hodín a kalendára ako pomôcok pri orientácii v čase.
2. Reprodukovať postupnosť dní v týždni a mesiacov v roku v správnom poradí.
3. Určiť vzťah medzi dňami v týždni a mesiacmi v roku (čo je včera, zajtra, predvčerom, pozajtra; čo je víkend; čo je predchádzajúci/nasledujúci mesiac).
4. Určiť čas na ručičkových hodinách (celé hodiny, polhodiny, štvrt hodiny).
5. Samostatne sa orientovať v dátume (deň, mesiac, rok) a vedieť ho zapísať.
6. Použiť hodiny a kalendár pri plánovaní jednoduchšej osobnej činnosti (návrat zo školy, plánovaný výlet, oslava).

Výkonový štandard rozvíja praktickú schopnosť žiaka orientovať sa v čase pomocou hodín a kalendára. Zámerom nie je len zvládnutie čisto mechanické čítanie hodín, ale aj pochopiť praktickosť a využitie hodín a kalendárov v bežnom živote. Pre žiaka 1. cyklu je dôležité pochopiť aj hierarchiu časových jednotiek (sekunda, minúta, hodina, deň, týždeň, mesiac, rok) a vzťahy medzi nimi.

Cieľ č. 2: Využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií pre poznávanie svojho najbližšieho okolia.

Kláť jednoduché bádateľské otázky.

1. Všimnúť si niečo zaujímavé alebo neznáme v okolí a pomenovať to (čo ma zaujalo, čo nepoznám, čo mi nedáva zmysel).
2. Položiť k tomu jednoduchú otázku zisťovacieho typu: „Čo to je?“, „Kde to je?“, „Kedy to vzniklo?“ a pod.
3. Položiť otázku hľadajúcu príčinu alebo súvislosť: „Prečo je to tam?“, „Ako to vzniklo?“, „Čo sa stane, keď...?“

4. Sformulovať bádateľskú otázku, na ktorú sa dá hľadať odpoveď pozorovaním, skúmaním alebo opýtaním sa.

Výkonový štandard rozvíja základnú bádateľskú spôsobilosť, ktorá je podmienkou pre zmysluplné skúmanie okolia: schopnosť pýtať sa. Zámerom je postupne viesť žiaka k tomu, aby si otázku sám sformuloval na základe vlastného záujmu alebo cieľa pozorovania. Schopnosť sformulovať dobrú bádateľskú otázku je náročnejšia, ako sa na prvý pohľad zdá. Žiaci musia najskôr pozorovať, potom rozlíšiť, čo ich zaujíma, a nakoniec to pretaviť do otázky, na ktorú sa dá nejakým spôsobom hľadať odpoveď. Žiak sa učí, že dobrá otázka vzniká z pozorného vnímania. Osvojuje si skutočnosť, že dobre položená otázka vedie k mysleniu, bádaniu a je bránou k novým zisteniam.

Viesť rozhovor za účelom získania potrebných informácií k vybranej téme.

1. Položiť jednoduchú otázku v modelovej situácii pripravenej učiteľom.
2. Položiť otázku osobe mimo modelovej situácie - na základe vlastnej témy alebo zvedavosti.
3. Pripraviť si vopred aspoň dve otázky k vybranej téme a položiť ich vhodnej osobe.
4. Aktívne počúvať odpovede a reagovať doplňujúcou otázkou, ktorá nadväzuje na to, čo respondent povedal.
5. Viesť krátky cielený rozhovor a získať z neho konkrétne informácie k vybranej téme.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť viesť cielený rozhovor ako spôsob získavania informácií. Zámerom je pochopenie, že rozhovor môže byť cenným zdrojom informácií, ktorý nie je možné nahradiť pozorovaním, čítaním textov alebo prezeraním obrázkov. Pre žiaka 1. cyklu je kľúčové precvičiť celý cyklus rozhovoru: najskôr v bezpečí modelovej situácie, postupne s väčšou samostatnosťou. Každý krok si vyžaduje inú spôsobilosť – pripraviť otázky, odvážiť sa ich položiť konkrétnej osobe, skutočne počúvať odpoveď a nadviazať na ňu. Mnohí žiaci sú zvyknutí rozprávať o sebe, ale nie aktívne počúvať druhého s cieľom niečo sa dozvedieť. Rozhovor ako bádateľská metóda má aj sociálnu dimenziu: žiak sa učí, že iní ľudia, napríklad starší príbuzní, ľudia v obci alebo odborníci, vedia veci, ktoré on nevie, a že je zmysluplné sa ich pýtať. Toto je základný postoj otvorenosti voči skúsenosti iných, ktorý je dôležitý pre život človeka v spoločenstve iných ľudí.

Interpretovať informácie získané pozorovaním okolia, z rôznorodých obrazových zdrojov a veku primeraných textov vecnej a umeleckej literatúry.

1. Vyjadriť, čo vníma pri priamom pozorovaní okolia v triede, na školskom dvore alebo v teréne.
2. Popísať dianie na obrázku alebo fotografii vlastnými slovami.

3. Využiť informácie získané z pozorovania, z obrázkov, fotografií, ilustrácií a krátkych textov na zodpovedanie jednoduchých otázok.
4. Opísať jednoduchý predpoklad na základe pozorovaného alebo prečítaného (napríklad čo by sa stalo, keby..., ako bude príbeh pokračovať).
5. Interpretovať informácie získané z dvoch rôznych zdrojov a opísať, v čom sa zhodujú alebo líšia.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť interpretovať informácie z priameho pozorovania aj rôznych zdrojov – nielen z textov, ale aj z obrázkov, fotografií a ilustrácií. Pre žiakov 1. cyklu je práca s obrazovými zdrojmi obzvlášť dôležitá, pretože mnohí z nich ešte nemajú dostatočne rozvinuté čitateľské zručnosti a obrazové informácie sú pre nich dostupnejšie. Pracujú napríklad s historickými fotografiami obce, leteckou snímkou okolia ich školy alebo ilustráciami z detskej encyklopédie. Porovnávanie informácií z dvoch rôznych zdrojov je prvým krokom ku kritickému mysleniu. Žiak si začína uvedomovať, že rôzne zdroje môžu zachytávať to isté rôznymi spôsobmi, alebo sa môžu vzájomne dopĺňať.

Pracovať s informáciami tak, že ich zapisuje, porovnáva, triedi a prezentuje slovne aj graficky.

1. Jednoducho zaznamenať základné informácie - slovne, pomocou heslovitých poznámok, označenia časti textu alebo jednoduchých náčrtkov.
2. Triediť informácie do jednoduchých kategórií alebo skupín na základe jedného stanoveného kritéria.
3. Používať jednoduché vopred stanovené grafické organizéry, ako sú diagramy (Vennov diagram, rodostrom), tabuľky alebo myšlienkové mapy.
4. Porovnať dve množiny informácií (napr. minulosť/súčasnosť, mesto/dedina, prírodné/človekom vytvorené krajinné prvky) a označiť spoločné a odlišné prvky.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť žiaka aktívne pracovať s informáciami. Zámerom je, aby ich žiak vedel nielen zapísať, ale aj usporiadať, porovnať a jednoducho prezentovať. Záznam informácií vedie žiaka k sústredeniu a výberu podstatného. Triedenie a porovnávanie ho vedú k hľadaniu vzorcov a súvislostí. Prezentácia ho vedie k tomu, aby svoje myslenie sprístupnil iným, čo si vyžaduje jasnú štruktúru a vhodný výber formy. Tieto spôsobilosti sa navzájom dopĺňajú a posilňujú. Použitie grafických organizérov (tabuľky, myšlienkové mapy, Vennov diagram, mapový náčrtok) pomáha žiakovi vizuálne znázorniť vzťahy medzi informáciami, čo výrazne uľahčuje ich spracovanie.

Podieľať sa na spoločnom riešení úlohy podľa predpísaného postupu.

1. Zapojiť sa do skupinovej aktivity.
2. Dodržiavať učiteľom alebo žiakmi stanovený postup riešenia úlohy.
3. Komunikovať s členmi skupiny - zdieľať aspoň jednoduché nápady, vypočúť si názory ostatných a prispievať k riešeniu úlohy ako člen tímu.
4. Aktívne sa zapojiť do rozdelenia úloh v rámci skupiny a na aspoň základnej úrovni koordinovať svoju prácu s prácou ostatných.

Výkonový štandard rozvíja spôsobilosť spolupracovať pri riešení spoločnej úlohy. Cieľom je, aby sa žiaci naučili koordinovať svoje správanie, komunikovať o postupe a spoločne zodpovedať za výsledok. Spolupráca je komplexná sociálna spôsobilosť, ktorá sa musí cieľavedome rozvíjať. Žiaci sa musia naučiť počúvať iných, vyjednávať o rozdelení rolí, riadiť sa dohodnutým postupom a prispievať k spoločnému cieľu aj vtedy, keď by osobne zvolili iné riešenie. To si vyžaduje nácvik a opakovanú reflexiu. Žiaci sa učia nielen spolupracovať, ale aj hodnotiť, ako spolupracovali, čo sa darilo a čo by sa dalo zlepšiť.

Prezentovať výsledky svojej práce verbálne a vizuálne.

1. Prezentovať výsledky svojej práce krátkym slovným opisom s využitím zápisov, poznámok alebo jednoduchého nákresu a plagátu.
2. Primerane reagovať na otázky týkajúce sa jeho prezentácie.
3. Štruktúrovať prezentáciu (úvod – obsah – záver) a vizuálne ju doplniť o vhodné prvky (napríklad obrázkov, mapu, schéma).

Výkonový štandard rozvíja schopnosť žiaka prezentovať výsledky svojej práce. Zámerom nie je nacvičiť formálnu stránku prezentácie, ale viesť žiaka k pochopeniu, že jeho práca a myšlienky majú hodnotu, ktorú stojí za to zdieľať, a že na to, aby boli zrozumiteľné pre iných, treba ich vedieť vhodne podať. Schopnosť prezentovať si vyžaduje zrozumiteľnú komunikáciu, schopnosť štruktúrovať informácie a schopnosť spracovať ich prípadne aj do vizuálnej podoby. Žiak sa musí rozhodnúť, ktoré informácie sú viac a menej dôležité, akou formou ich bude prezentovať a ako je potrebné ich zoradiť.

Používať jednoduché mapové reprezentácie na orientáciu a vyjadrenie základných priestorových informácií.

1. Opísať vlastnými slovami, čo je mapa, kde sa s ňou môžeme stretnúť a na aký účel nám slúži.

2. Identifikovať vybrané znaky na jednoduchej mape (na základe legendy).
3. Opísať prvky v priestore na základe mapovej reprezentácie (mapový náčrtok, schematický plán, jednoduchá mapa).
4. Použiť jednoduchú mapu alebo plán na vyhľadanie konkrétnych objektov alebo trasy (poloha vybraných objektov na mape školského areálu, na mape ZOO a pod.)
5. Nakresliť jednoduchý mapový náčrtok (resp. schematický plánik) známeho priestoru (trieda, školský areál, trasa z domu do školy), zaznačiť do neho vybrané objekty pomocou jednoduchých značiek a vytvoriť k nemu zodpovedajúcu legendu.

Výkonový štandard rozvíja základné porozumenie tomu, čo je mapa – na čo slúži a ako sa s ňou pracuje. Zámerom nie je, aby žiaci na konci 1. cyklu samostatne ovládali náročnejšie operácie s mapou, ale aby sa s mapou zoznámili ako s praktickým nástrojom a zdrojom priestorových informácií (čo sa kde nachádza), naučili sa ju čítať na jednoduchých príkladoch a vyskúšali si ju aj sami vytvoriť v podobe jednoduchého mapového náčrtku. Pre žiakov 1. cyklu je dôležité, aby s mapou pracovali na detskej úrovni: detské jednoduché mapy, plánik triedy, náčrtok školského areálu, schematická trasa z domu do školy, kreslená mapa cesty k pokladu.

Uskutočniť jednoduchý prieskum o názoroch na vybraný problém v škole alebo jej okolí.

1. V spolupráci so spolužiakmi alebo učiteľom identifikovať vybraný problém v triede, škole alebo jej okolí, o ktorom by chceli získať názory ostatných.
2. V spolupráci so spolužiakmi formulovať jednoduché otázky zamerané na zistenie názorov na vybraný problém.
3. V spolupráci so spolužiakmi získať údaje o názoroch na vybraný problém pomocou jednoduchého dotazníka alebo rozhovoru.
4. V spolupráci so spolužiakmi jednoducho zhrnúť výsledky prieskumu a vyjadriť hlavné zistenia alebo závery.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby sám zisťoval názory iných ľudí na vybranú tému. Ide o základnú formu spoločenskovedného výskumu, prispôbenú možnostiam a skúsenostiam žiakov 1. cyklu. Žiaci sa učia, že ľudia môžu vnímať svet rôzne, a že tieto rozdiely vo vnímaní sú samy o sebe zaujímavé. Tento postoj je základom demokratickej kultúry, v ktorej sú rôzne pohľady legitímne a hodné vypočutia. Praktická skúsenosť s prípravou jednoduchého dotazníka alebo rozhovorov a so spracovaním odpovedí je zároveň prvým krokom k pochopeniu, ako funguje spoločenskovedné bádanie, a buduje základ pre náročnejšie prieskumné metódy v 2. a 3. cykle. Tematicky môže prieskum ostať na úrovni triedy - jeho respondentmi sú spolužiaci.

Cieľ č. 3: Identifikovať zmeny v čase a priestore vo svojom okolí.

Rozvrhnúť si čas na prácu, učenie, zábavu a odpočinok.

1. Pomenovať základné typy každodenných činností a zaradiť ich do kategórií: práca a učenie, zábava, odpočinok, osobná starostlivosť.
2. Rozlíšiť školský deň od víkendu a prázdnin z hľadiska toho, čo do nich patrí a čo nie.
3. Povedať, čo by v bežnom dni nemalo chýbať a prečo, teda čo sa stane, keď sa nevyspím, keď sa nenajem, keď si nerobím svoje povinnosti, keď sa nehrám.
4. Zostaviť si jednoduchý rozvrh bežného dňa so zaradením všetkých štyroch oblastí: práca a učenie, zábava, odpočinok a osobná starostlivosť.

Výkonový štandard rozvíja základnú spôsobilosť sebariadania v čase. Pre žiakov 1. cyklu je kľúčové najskôr pochopiť, že deň sa skladá z rôznych činností, ktoré sa navzájom dopĺňajú a každá z nich má svoje miesto. Odpočinok nie je strata času, ale potrebou. Zábava nie je odmenou za splnenú povinnosť, ale zdravou súčasťou dňa. Aktivity spojené s rozlíšením školského dňa, víkendu a prázdnin smerujú k tomu, aby si žiaci uvedomili, že nie každý deň má rovnakú štruktúru, a že vyvážené rozloženie času nevyzerá vždy rovnako. Premýšľanie nad tým, čo by v dni nemalo chýbať, vedie k pochopeniu zmyslu jednotlivých aktivít. Zostavenie vlastného rozvrhu dňa je praktickým nácvikom sebariadania – žiak, ktorý si sám navrhne, čo a kedy bude robiť, začína preberať zodpovednosť za to, ako využíva čas, čo je dôležitá spôsobilosť pre život.

Ilustrovať plynutie času na vybraných príkladoch z minulosti rodiny.

1. Všimnúť si a pomenovať zmeny na fotografiách vybraného príbuzného z rôznych období jeho života (ako vyzeral ako dieťa, ako mladý dospelý, ako starší človek).
2. Porovnať konkrétny prvok každodenného života staršieho príbuzného s vlastným (hračky, škola, oblečenie, jedlo, doprava) a pomenovať, čo bolo inak, keď bol dieťaťom.
3. Porovnať spôsob života v dvoch rôznych generáciách rodiny na viacerých príkladoch a opísať, čo sa zmenilo a čo zostalo podobné.
4. Znázorniť vzťahy medzi členmi rodiny vo forme rodostromu z vlastnej perspektívy aj z perspektívy iného člena rodiny.

Výkonový štandard je vstupnou bránou do historického myslenia. Žiak potrebuje pochopiť základnú vec: čas plynie, v čase sa veci menia a kedysi sa žilo inak ako dnes. Najúčinnější cesta k tomuto pochopeniu vedie cez to, čo je žiakovi najbližšie, teda cez vlastnú rodinu. V škole je prirodzené pracovať s modelovými príkladmi – napríklad s príbehom fiktívnej rodiny, s historickými fotografiami vybraného mesta alebo s vymysleným rodostromom. Tieto príklady

sú dostupné všetkým žiakom rovnako, sú neutrálne a často bývajú súčasťou učebníc. Tam, kde je to možné a kde to rodinná situácia žiaka dovoľuje, je však ideálne pracovať s reálnymi materiálmi z vlastnej rodiny – so starými fotografiami, s predmetmi, ktoré príbuzní používali, alebo sa o minulosti porozprávať so starším členom rodiny. Pomocou tvorby rodostromu si žiak vizuálne usporadúva vzťahy medzi členmi rodiny a ich postupnosť v čase. Nejde o genealogický projekt do veľkej podrobnosti a hĺbky, ale o jednoduchú detskú verziu vytvorenú podľa vzoru. Jednoduchá podoba rodostromu zobrazuje: kto sú moji rodičia, súrodenci, starí rodičia, prípadne bratrance a sesternice a ako sú navzájom prepojení. Perspektíva iného člena rodiny vedie žiaka k pochopeniu, že rovnaká rodina vyzerá inak z pohľadu starej mamy alebo otca.

Porovnať obrazy obce v minulosti a v súčasnosti.

1. Porovnať obec v minulosti a súčasnosti na konkrétnych príkladoch: budovy, doprava, oblečenie a spôsob života ľudí, využitie verejných priestorov, remeslá a obchody.
2. Pomenovať, čo sa v obci zmenilo a čo zostalo podobné alebo rovnaké. Prečo sa to zmenilo?
3. Identifikovať v obci najstaršie pamiatky alebo miesta, ktoré sú živým svedkom minulosti (kostol, hrad, pamätník, historický dom, starý mlyn), a opísať, čo o minulosti prezrádzajú.

Výkonový štandard nadväzuje na predchádzajúci a rozširuje skúmanie zmien v čase z rodinného prostredia na obec. Slovo obraz v názve štandardu nie je myslené doslovne ako fotografia alebo obrázok, ale ako metafora – ako obec vyzerala, ako v nej ľudia žili, čo v nej stálo a čo sa v nej dialo. Pre žiakov 1. cyklu je kľúčové, aby porovnávanie minulosti a súčasnosti prebiehalo na konkrétnych a hmatateľných príkladoch. Stará fotografia námestia, pohľadnica z čias prarodičov, artefakt z obecného múzea, historický predmet z domácnosti žiaka alebo rozprávanie miestneho pamätníka sú pre žiakov vhodným vstupom do lokálnej histórie. Práca s takýmito prameňmi zároveň rozvíja základné historické myslenie – žiak si začína uvedomovať, že minulosť možno skúmať, že po nej ostávajú stopy a že tieto stopy sa dajú čítať. Hľadanie najstarších pamiatok a miest pamäti v obci prepája historické myslenie s bezprostredným okolím žiaka. Pamiatky nie sú len „na okrasu“ – atrakcie pre turistov, ale sú svedkami minulosti a pomáhajú nám pochopiť spôsob života našich predkov.

Prerozprávať príbeh viažuci sa k obci alebo regiónu.

1. Uviesť príklad povesti, legendy alebo iného príbehu, ktorý sa viaže k regiónu.
2. Pomenovať hlavné postavy, miesto a dej vybraného príbehu alebo povesti.
3. Prerozprávať vybraný príbeh, povesť alebo legendu spojenú s obcou alebo regiónom.
4. Rozlíšiť, že povesť, legenda nie je verným záznamom udalostí v minulosti.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby spoznal príbehy, ktoré komunita o sebe rozpráva a odovzdáva z generácie na generáciu. Môže ísť o povesti a legendy spojené s miestom alebo udalosťou, ale aj o riekanky, ľudové piesne, povedačky, zvyky a iné formy tradovanej kultúrnej pamäti. Pre žiakov 1. cyklu je kľúčové najskôr si uvedomiť, že niečo také existuje, a rozlíšiť príbeh od historického faktu. Povešť o sitnianskych rytieroch alebo legenda o vzniku mesta hovoria o tom, čo bolo pre ľudí dôležité, čoho sa báli alebo v čo dúfali. Štandard sa prirodzene medzipredmetovo prepája so slovenským jazykom a literatúrou, hudobnou výchovou, výtvarnou výchovou a regionálnou výchovou a tradičnou ľudovou kultúrou (je súčasťou prierezovej občianskej gramotnosti). Žiaci môžu príbeh nielen prerozprávať, ale aj zhudobniť, nakresliť alebo zdramatizovať. Spôsob spracovania je však vecou metodiky a voľby učiteľa, nie požiadavkou štandardu samotného.

Opísať dôvody, spôsoby a ciele cestovania ľudí v známom prostredí.

1. Identifikovať rôzne miesta, kam cestujú ľudia z jeho rodiny alebo blízkeho okolia (škola, práca, nákupy, lekár, výlety).
2. Pomenovať rôzne spôsoby cestovania a uviesť, kedy sú viac a menej vhodné (pešia chôdza, bicykel, auto, verejná doprava, lietadlo).
3. Opísať dôvody, prečo ľudia cestujú (pravidelne za prácou a školou, nepravidelne za zábavou, oddychom či poznaním).
4. Opísať na konkrétnom príklade dôvody, spôsoby a ciele cestovania ľudí v známom prostredí.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby si všímal pohyb ľudí v priestore ako každodennú súčasť života a dokázal ho opísať a základne pochopiť. Rozvíja sa schopnosť pozorovať a opisovať jednoduché vzorce pohybu ľudí, s ktorými sa žiak stretáva. Každý deň žiaci, ich rodičia a susedia cestujú za rôznymi cieľmi: do školy, za prácou, k lekárovi, na nákupy, za zábavou. Tieto cesty majú rôzne dôvody, rôzne spôsoby dopravy a rôznu pravidelnosť. Žiak, ktorý si začne tieto vzorce všímať a opisovať, rozvíja nielen geografické myslenie, ale aj schopnosť porozumieť fungovaniu spoločnosti. Vhodné je otvoriť aj otázku vplyvu dopravy na životné prostredie, samozrejme v podobe prístupnej žiakom 1. cyklu. Nie ako výpočet environmentálnych problémov, ale ako jednoduché pozorovanie – auto so spaľovacím motorom produkuje znečistenie a zaberá veľa verejného priestoru, bicykel a chôdza nie. Štandard ponúka príležitosť na praktickú školskú akciu, napríklad *Deň bez auta*, *Školský pešobus* alebo *Do školy na bicykli*.

Cieľ č. 4: Skúmať vzťahy medzi prírodným prostredím a činnosťou človeka na lokálnej úrovni vrátane príkladov starostlivosti o životné prostredie.

Rozpoznať vzájomné vzťahy medzi človekom a prostredím v miestnej krajine.

1. Pomenovať, ako rôzne prostredie pôsobí na človeka: čo cíti a prežíva v lese, v parku, na rušnej ulici, na znečistenom mieste.
2. Rozpoznať na vybranom príklade z fotografie alebo vlastnej skúsenosti, kde a ako človek využíva prostredie v miestnej krajine (pole, les, rybník, sad, lúka, verejné priestory v obci).
3. Identifikovať konkrétne príklady toho, ako človek prostredie mení alebo ovplyvňuje, a rozlíšiť, či ide o vplyv kladný alebo záporný.
4. Opísať, ako prostredie ovplyvňuje život ľudí v obci: kde sa ľudia radi zdržiavajú, kde nie a prečo, ako počasie alebo stav prírody mení každodenný život.
5. Rozpoznať v miestnej krajine miesta, kde človek prostredie využíva, kde ho chráni a kde ho poškodzuje, a opísať vzájomné vzťahy medzi nimi.

Výkonový štandard vedie k pochopeniu, že vzťah medzi človekom a prostredím nie je jednosmerný. Nejde len o to, ako človek ovplyvňuje prostredie, ale aj o to, ako príroda a krajina ovplyvňujú život človeka, jeho prežívanie, zdravie, náladu aj každodenné rozhodnutia. Žiaci 1. cyklu začínajú od vlastnej zmyslovej skúsenosti. Rozdiel medzi tým, ako sa cítime v tichom lese a na hlučnej ulici, pri čistom potoku a pri znečistenom jarku, v upravenom alebo zanedbanom parku, je niečo, čo žiaci dokážu bezprostredne vnímať a pomenovať. Toto priame prežívanie je najsilnejším základom pre rozvoj environmentálnej citlivosti. Štandard zároveň otvára otázku zodpovednosti. Žiaci si začínajú uvedomovať, že prostredie, v ktorom žijú, nie je dané raz a navždy, ale že ho ľudia svojím konaním menia, zlepšujú alebo zhoršujú, a že aj oni sami sú jeho súčasťou a môžu ho ovplyvňovať.

Opísať zmeny počasia a jeho vplyv na krajinu a život ľudí v priebehu dňa a roka.

1. Rozpoznať a pomenovať základné prejavy počasia (napr. jasno, oblačno, zamračené, hmlisto, daždivo, veterno, mrazivo).
2. Opísať zmeny počasia počas dňa a počas roka na základe vlastného pozorovania.
3. Vysvetliť na konkrétnom príklade vplyv počasia na krajinu (stav rastlínstva, vlhkosť pôdy, množstvo vody v rieke alebo potoku).
4. Vysvetliť na konkrétnom príklade vplyv počasia na každodenný život ľudí (oblečenie, aktivity, doprava, poľnohospodárstvo).

Výkonový štandard rozvíja schopnosť pozorovať a interpretovať počasie ako premenlivý jav, ktorý výrazne ovplyvňuje každodenný život ľudí aj stav krajiny. Zámerom je rozvoj pozornosti voči prírodným javom a schopnosť opísať a vysvetliť ich vplyv na život. Pozorovanie počasia je pre žiakov 1. cyklu prístupné aj ako každodenná, resp. pravidelná aktivita, pri ktorej sa môžu naučiť nielen vnímať, ale aj systematicky zaznamenávať zmeny počasia v priebehu dňa a roka. Dlhodobejšie pozorovanie, napríklad v priebehu týždňa, mesiaca alebo celého školského roka, môžu žiaci jednoducho zaznamenávať pomocou piktogramov, do tabuľky alebo stĺpcového grafu. Takéto záznamy im potom umožňujú vidieť vzorce a zmeny, ktoré pri jednorazovom pozorovaní nie sú viditeľné, a zároveň ich prirodzene uvádzajú do práce s dátami. Škola môže tento záujem o pozorovanie počasia podporiť aj tým, že na školskom pozemku zriadi jednoduchú meteorologickú stanicu s teplomerom, zrážkomerom alebo veternou ružicou. Takéto zariadenie nemusí byť technicky náročné ani drahé, ale jeho prítomnosť výrazne zvyšuje motiváciu žiakov skúmať počasie.

Uplatňovať šetrný vzťah k prírodným zdrojom a životnému prostrediu vo svojom okolí.

1. Všímať si, kde, kedy a ako ľudia plytvajú prírodnými zdrojmi (plytvanie vodou, elektrickou energiou alebo jedlom, odpadky na ulici alebo v prírode).
2. Rozpoznať rozdiel medzi šetrným a nešetrným nakladaním s prírodnými zdrojmi na konkrétnom príklade a pomenovať, prečo na tom záleží.
3. Pomenovať základné spôsoby šetrného správania vo vzťahu k vode, energii a odpadu a vedieť ich zdôvodniť.
4. Aplikovať konkrétne spôsoby šetrného správania v škole a doma (napr. predchádzanie vzniku odpadu, správne triedenie odpadu, šetrenie vodou, cestovanie peši, na bicykli alebo MHD).

Výkonový štandard rozvíja environmentálne správanie žiaka ako súčasť jeho každodenného života. Zámerom nie je len informovať žiakov o tom, čo by mali robiť, ale viesť ich k tomu, aby šetrné správanie postupne integrovali do svojich návykov a rozumeli dôvodom, prečo na ňom záleží. Prirodzeným začiatkom je preto všímanie si toho, čo sa deje okolo nich: kde voda tečie zbytočne, kde leží odpad, ktorý tam nepatrí, kde ľudia plytvajú jedlom alebo energiou. Vhodné sú aj jednoduché bádateľské aktivity, napríklad zmerať, koľko vody vytečie z kohútika za minútu, keď zostane otvorený, alebo spočítať, koľko odpadu trieda vyprodukuje za týždeň. Pre naplnenie výkonového štandardu je dôležitý prechod od poznania ku konaniu. Nestačí vedieť, že triedenie odpadu je dôležité, treba ho aj skutočne robiť. Uplatňovanie šetrného správania v škole a doma, je dôkazom tohto prechodu. Nie každý žiak to zvládne hneď a rovnako, preto je dôležité, aby škola vytvárala prostredie, v ktorom je šetrné správanie k životnému prostrediu prirodzenou normou a súčasťou klímy školy.

Cieľ č. 5: Oceniť jedinečnosť seba samého a druhých.

Opísať vlastnú jedinečnosť a jedinečnosť druhých.

1. Pomenovať svoje viditeľné a konkrétne znaky (meno, vek, vzhľad, rodina, záujmy a pod.) a uvedomiť si, že spolužiaci to môžu mať inak.
2. Opísať svoje silné stránky, záujmy a to, čo mu ide dobre, a vie podobné stránky pomenovať aj u svojich spolužiakov.
3. Pomenovať, čím je jedinečný a čím sú jedineční vybraní spolužiaci alebo blízke osoby – čím sa odlišujú, čím obohacujú ostatných.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby vedel opísať seba aj druhých s dôrazom na jedinečnosť každého človeka – postupne sa rozvíja schopnosť vidieť v každom človeku niečo jedinečné: najskôr to, čo je na prvý pohľad viditeľné, a potom vlastnosti, záľuby a to, čím každý obohacuje ostatných.

Pomenovať roly, ktoré zastáva v rodine, triede, kamarátskych skupinách.

1. Pomenovať skupiny, do ktorých patrí, a opísať, čo v každej z nich robí (čo je jeho úlohou, čo sa od neho očakáva).
2. Všimnúť si, že v rôznych skupinách sa správa inak a zastáva iné postavenie, a uviesť konkrétny príklad.
3. Pomenovať svoju rolu v každej zo skupín konkrétnejšie: čo robí, za čo zodpovedá, čo ostatní od neho čakajú.
4. Pomenovať svoju rolu výstižným pojmom (zabávač, vodca, pomocník) a porozmýšľať, či mu táto rola vyhovuje.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť žiaka uvedomiť si, že v rôznych skupinách zastáva rôzne roly. V rodine môže byť najmladší, o ktorého sa starajú, v triede ten, kto rozosmieva ostatných, a v kamarátskej partii ten, kto navrhuje, čo budú robiť. Táto rozmanitosť rolí je prirodzená a jej uvedomenie si je dôležitým krokom k sebapoznaniu. Pre žiakov 1. cyklu je kľúčové, aby si túto rôznorodosť najskôr všimli na konkrétnych príkladoch zo svojho života, nie aby ju pomenúvali abstraktnými pojmami. Žiak svoju rolu nielen pomenúva, ale začína uvažovať nad tým, či mu vyhovuje.

Identifikovať to spoločné, čo ho spája s ostatnými.

1. Pomenovať vonkajšie okolnosti vzájomného spojenia s ostatnými (sme spolužiaci, členovia jednej rodiny, kamaráti, spoluhráči).
2. Pomenovať vzájomné vzťahy v skupine (je nám spolu dobre, sme zábavná partia, vzájomne si pomáhame, nevychádzame spolu dobre).
3. Pomenovať okrem okolností a vzťahov aj spoločné ľudské hodnoty, ktoré skupinu spájajú (priateľstvo, rešpekt, vzájomnú pomoc, úprimnosť).

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby si uvedomil, čo ho spája s ostatnými členmi skupiny, do ktorej patrí. Zámerom nie je len vymenúvanie spoločných znakov, ale rozvoj pocitu spolupatričnosti. Pre žiakov 1. cyklu je spolupatričnosť najsilnejšie prežívaná v konkrétnych skupinách: v triede, rodine, medzi kamarátmi. Keď žiak dokáže pomenovať, čo ho s týmito skupinami spája, posilňuje to jeho pocit bezpečia a identity. Záverečný krok smeruje k hlbšej rovine spolupatričnosti, teda k spoločným hodnotám a postojom (vzájomná úcta, povzbudzovanie, dodržiavanie pravidiel).

Preukázať citlivosť voči rôznym potrebám ľudí v blízkom okolí.

1. Uvedomiť si, že ľudia (v jeho okolí) majú svoje vlastné potreby, pocity a starosti, ktoré môžu byť odlišné od tých, ktoré má on.
2. Všimnúť si, že spolužiak alebo iná osoba potrebuje pomoc, a opísať, v čom jej pomoc potrebuje a ako by jej mohol pomôcť.
3. Na vonkajší podnet alebo výzvu poskytnúť pomoc.
4. Prirodzene si všímať potreby iných ľudí a iniciatívne hľadať spôsob, ako im pomôcť.

Výkonový štandard rozvíja základy empatie, teda schopnosti vnímať, že iní ľudia majú svoje vlastné potreby, pocity a starosti, ktoré existujú nezávisle od nás a môžu byť od tých našich odlišné. V tomto veku žiaci vnímajú svet predovšetkým zo svojej perspektívy a schopnosť skutočne si všímať potreby druhých sa rozvíja postupne. Postupnosť krokov odráža tento prirodzený vývin: od základného uvedomenia si, že druhí majú svoje potreby, cez schopnosť konkrétnu potrebu rozpoznať, pomenovať a navrhnúť spôsob pomoci, až po ochotu a iniciatívu skutočne pomôcť. Každá z týchto úrovní si vyžaduje iný stupeň emocionálnej a sociálnej zrelosti a nie každý žiak ich dosiahne rovnako rýchlo. Štandard má priamy vzťah k budovaniu bezpečnej a inkluzívnej triedy. Žiaci, ktorí si navzájom všímajú potreby a pomáhajú si, vytvárajú prostredie, v ktorom sa každý cíti byť prijatý. Učiteľ môže tento rozvoj podporovať nielen priamym vedením, ale aj vlastným príkladom a tým, ako sám reaguje na potreby žiakov v bežných každodenných situáciách.

Uviesť jednoduché príklady rozmanitosti v bezprostrednom okolí.

1. Všimnúť si a pomenovať, že rodiny spolužiakov a detí v okolí žijú rôzne: niektorí majú súrodencov, iní nie, niekto žije s oboma rodičmi, iný len s jedným alebo so starými rodičmi, niekto hovorí doma iným jazykom.
2. Uviesť príklady toho, že ľudia majú rôzne záľuby, zvyky, jedlá, sviatky, spôsoby života alebo trávenia voľného času, a že tieto rozdiely môžu byť obohacujúce a nie sú ohrozujúce.
3. Uviesť konkrétne príklady rozmanitosti v bezprostrednom okolí a vyjadriť, že napriek rozdielom si ľudia môžu rozumieť, vychádzať spolu a navzájom sa rešpektovať.

Výkonový štandard rozvíja citlivosť voči rozmanitosti ľudí v bezprostrednom okolí žiaka. Rozvíja prirodzený záujem a otvorenosť voči tomu, že ľudia žijú rôzne, majú rôzne rodiny, zvyky, záľuby, vieru a spôsob života. Táto otvorenosť je základom inklúzie a medzikultúrneho porozumenia. Pre žiakov 1. cyklu je najúčinnější vstup do tejto témy cez príbehy a konkrétne situácie. Keď žiaci počujú príbeh spolužiaka, ktorý oslavuje iný sviatok, hovorí doma iným jazykom alebo žije v inej forme rodiny, a keď sa môžu o tom slobodne porozprávať, rozvíja sa v nich prirodzená empatia a zvedavosť. Naopak, systematické vymenovávanie znakov odlišnosti môže nechtiac viesť k opačnému efektu, teda k zdôrazňovaniu toho, čím sa líšime, namiesto toho, čo nás spája. Variabilita rodinných situácií je súčasťou súvisiaceho obsahového štandardu. Žiaci prichádzajú do školy z veľmi rôznych rodinných prostredí a je dôležité, aby sa každý z nich cítil ako rovnocenný člen triedy, bez ohľadu na to, z akej je rodiny. Učiteľ by mal k tejto téme pristupovať s citlivosťou a bez hodnotenia rôznych foriem rodinného života. Podstatné je uvedomenie si, že rozdielnosť nie je prekážkou spolužitia. Ľudia, ktorí sú od seba rôzni, si môžu rozumieť, vychádzať spolu a navzájom sa rešpektovať.

Cieľ č. 6: Komunikovať s ľuďmi vo svojom okolí ohľaduplným a primeraným spôsobom.

Používať elementárne pravidlá slušnej a rešpektujúcej komunikácie, vyjadriť svoje myšlienky a pocity na primeranej úrovni.

1. Poznať základné pravidlá slušnej komunikácie: vedieť pozdraviť, poďakovať, požiadať o niečo, ospravedlniť sa.
2. Tieto pravidlá bežne a spontánne používať v každodenných situáciách.
3. Pri komunikácii prejavovať skutočný záujem o druhého: klásť otázky, počúvať, vyjadrovať rešpekt a uznanie.
4. Vyjadrovať svoje myšlienky a pocity spôsobom, ktorý berie ohľad na to, ako to druhý vníma a prežíva.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť slušnej a rešpektujúcej komunikácie. Postupnosť krokov odráža prirodzený vývin – od znalosti pravidiel cez ich spontánne používanie až po komunikáciu, v ktorej žiak skutočne vníma druhého a berie ohľad na to, ako jeho slová pôsobia. Posledný krok vedie žiaka k empatii – k tomu, aby sa na komunikáciu pozeral nielen zo svojej perspektívy.

Pomenovať a regulovať svoje emócie na elementárnej úrovni tak, aby ich prejavy boli v súlade s dohodnutými pravidlami.

1. Rozlíšiť a pomenovať základné emócie, ktoré prežíva (radosť, strach, hnev, smútok, prekvapenie).
2. Vyjadriť svoje emócie slovne a všimnúť si, ako pôsobia na druhých a na neho samého.
3. Regulovať prejavy svojich emócií tak, aby boli v súlade s dohodnutými pravidlami komunikácie v triede.
4. Vyjadrovať emócie autenticky a zároveň ohľaduplne, teda bez toho, aby zraňoval druhých.
5. Všimáť si emócie druhých a reagovať na ne s porozumením a podporou.

Výkonový štandard rozvíja základnú emocionálnu gramotnosť žiaka (prierezová sociálna a emocionálna gramotnosť) – schopnosť emócie rozpoznať, pomenovať, vyjadriť a postupne aj regulovať. Žiak by sa mal naučiť vyjadrovať emócie spôsobom, ktorý je autentický a zároveň neublíži jemu ani druhým. Pomenúvanie emócií sa treba naučiť, nejde o samozrejmosť. Žiak, ktorý vie povedať „som nahnevaný“, namiesto toho aby kričal alebo búchal do vecí, urobil dôležitý krok. Záujem o emócie druhých, prepája emocionálnu gramotnosť s empatiou. Žiak, ktorý zvláda vlastné emócie, má väčší priestor všimáť si, ako sa cítia ostatní, a reagovať na to s porozumením.

Vnímať myšlienky a názory druhých.

1. Nechať druhých dohovoriť bez prerušovania.
2. Vypočuť si názory druhých a povedať, čo si z nich zapamätal, alebo ako ich pochopil.
3. Aktívne počúvať, klásť doplňujúce otázky a prejavíť záujem o to, prečo si druhí myslia to, čo si myslia.
4. S úctou vyjadriť svoj súhlas alebo nesúhlas s názormi druhých.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť aktívne počúvať a vnímať, čo druhý hovorí – záujem o jeho myšlienky a názory, rozumieť im a vedieť na ne reagovať s rešpektom. Pre žiakov 1. cyklu je nechať druhého dohovoriť bez prerušenia už samo o sebe spôsobilosťou, ktorú treba systematicky rozvíjať. Postupný nácvik počúvania, od vypočutia cez porozumenie až po rešpektujúcu reakciu, je dlhodobější proces, ktorý si vyžaduje trpezlivosť a opakovanie. Žiak sa

učí, že rozdielne názory môžu existovať vedľa seba a že ich možno vyjadrovať so vzájomným rešpektom.

Aktívne rozvíjať vzťahy v rodine a v blízkej komunite.

1. Pomenovať členov rodiny a blízke osoby, opísať ich roly a to, čo pre neho robia.
2. Vyjadriť vďačnosť rodičom, starým rodičom alebo iným blízkym osobám za to, čo pre neho znamenajú.
3. Pomenovať hodnoty, ktoré v rodine alebo komunite prežíva (bezpečie, láska, prijatie) a oceniť ich.
4. Aktívne prispievať k dobrým vzťahom v rodine a blízkej komunite vlastným konaním.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby si uvedomil hodnotu rodiny a blízkej komunity a aktívne sa podieľal na budovaní dobrých vzťahov. Zámerom nie je idealizovanie rodiny, ale rozvoj vďačnosti, ocenenia a pocitu spolupatričnosti k ľuďom, ktorí sú žiakovi najbližší. Pre žiakov 1. cyklu je dôležité, aby tieto témy zažívali konkrétne a osobne. Kto sa o mňa stará? Čo pre mňa robí? Za čo mu môžem byť vďačný? Tieto otázky otvárajú cestu k hlbšiemu vzťahu k rodine a komunite. Žiak, ktorý sám niečím prispieva k dobrej atmosfére doma alebo v triede, začína chápať, že medziľudské vzťahy sa budujú spoločným úsilím. Pri napĺňaní tohto štandardu je nevyhnutné brať do úvahy individuálnu rodinnú situáciu žiakov a pristupovať k téme citlivo. Pojem rodina a blízka komunita preto vnímame v širšom zmysle, aby sa v procese cítili bezpečne a prijaté aj deti v neúplných rodinách, náhradnej osobnej starostlivosti, pestúnskej starostlivosti či v ústavnej výchove.

Cieľ č. 7: Identifikovať morálne dobro v konaní druhých a vo vlastnom konaní.

Opísať svoje charakterové vlastnosti, záľuby, túžby a sny.

1. Pomenovať svoje hlavné záľuby, obľúbené činnosti a povedať, prečo ich má rád.
2. Pomenovať aspoň dve svoje dobré charakterové vlastnosti a uviesť, ako sa prejavujú v živote.
3. Pomenovať svoju túžbu alebo sen a povedať, prečo je pre neho dôležitá/ý.
4. Opísať seba samého: kto som, čo mám rád, v čom som dobrý, po čom túžim.

Výkonový štandard rozvíja sebaopoznanie žiaka ako základ zdravej identity. Cieľom je postupné spoznávanie seba samého – čo mám rád, aký som, čo ma baví, o čom snívam. Dôraz na dobré charakterové vlastnosti je zámerný. Žiak sa neučí len opisovať seba, ale aj objavovať, v čom je dobrý a čím môže obohatiť druhých. Toto je dôležitý základ sebaúcty, ktorá nestojí na vonkajšom uznaní, ale na vlastnom poznaní svojej hodnoty.

Oceniť dobré vlastnosti a schopnosti druhých.

1. Identifikovať dobrú vlastnosť a schopnosť spolužiaka alebo blízkej osoby.
2. Povedať druhému, čo na ňom oceňuje alebo za čo mu je vďačný.
3. Vedieť oceniť aj vlastnosť alebo schopnosť, ktorú sám nemá, a tešiť sa z nej spolu s druhým.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť oceniť druhého, teda nielen si všimnúť, že niekto niečo robí dobre, ale to aj vyjadriť. Toto nie je samozrejmosť: deti v tomto veku sú prirodzene viac zamerané na seba a na vlastné výkony ako na oceňovanie iných. Krok od pomenovania vlastnosti k priamemu oceneniu druhého je dôležitý. Pomenovať vlastnosť spolužiaka v mysli alebo ju tlmočiť učiteľovi je oveľa ľahšie ako povedať to priamo jemu. Práve tento priamy kontakt robí ocenenie skutočným a vzťahovo hodnotným. Schopnosť oceniť aj to, v čom sám žiak nevyniká, rozvíja odolnosť voči závidi. Žiak, ktorý sa dokáže úprimne tešiť z talentu alebo schopnosti spolužiaka, má zdravší vzťah k vlastnej hodnote, lebo ju nepotrebuje budovať na porovnávaní s druhými.

Vytvoriť si predstavu o hrdinskom alebo morálnom vzore v konaní postáv rozličných príbehov.

1. Vybrať si postavu z príbehu, ktorú obdivuje, a povedať, čo sa mu na nej páči.
2. Pomenovať dobré vlastnosti tejto postavy a uviesť situáciu z príbehu, v ktorej sa prejavili.
3. Rozlíšiť dobré a zlé správanie na príkladoch postáv z príbehu a vysvetliť, v čom sa líšia.
4. Identifikovať, pred akým rozhodnutím postava stála a prečo sa zachovala tak, ako sa zachovala.
5. Uviesť, v čom by sa chcel vybranej postave podobáť a čo by mohol urobiť inak ako postava, ktorá sa zachovala zle.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby objavoval morálne vzory v príbehoch a premýšľal o tom, čo robí konanie hrdinské alebo dobré. Príbehy, či už rozprávky, mýty, knihy, filmy alebo seriály, sú pre deti prirodzeným priestorom na morálne učenie. Pre žiakov 1. cyklu je vhodné pracovať s postavami, ktoré dobre poznajú a majú radi. Oblúbený hrdina z rozprávky, knihy alebo filmu je pre nich prirodzeným a blízkym morálnym vzorom. Keď žiak premýšľa o tom, prečo sa hrdina zachoval statočne alebo obetavo, rozvíja svoje morálne myslenie. Dobré konanie nie je vždy jednoduché – žiaci, ktorí to pochopia na príklade príbehu, sú lepšie pripravení na vlastné morálne rozhodnutia. Štandard sa prirodzene prepája s predmetom slovenský jazyk a literatúra, kde sa žiaci stretávajú s rôznymi príbehmi, postavami a textami.

Pomenovať príčiny a dôsledky správania sa ľudí vo svojom okolí.

1. Na príklade zo života alebo príbehu pomenovať, ako sa niekto zachoval.
2. Uviesť pravdepodobnú príčinu tohto správania, teda prečo sa tak asi zachoval.
3. Pomenovať dôsledky tohto správania pre ostatných: čo sa stalo a ako sa asi cítili.
4. Odhadnúť, ako by sa situácia vyvinula, keby sa dotýčny zachoval inak.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť premýšľať o tom, prečo sa ľudia správajú tak, ako sa správajú, a čo ich správanie spôsobuje ostatným. Pre žiakov 1. cyklu je najprístupnejšia cesta cez konkrétne príklady zo života triedy alebo cez postavy z príbehov, kde je správanie a jeho dôsledky viditeľné a zrozumiteľné. Pochopenie, že každé správanie má svoje príčiny, rozvíja u žiakov empatiu. Žiak, ktorý sa pýta „prečo to urobil?“, prestáva hodnotiť druhých len podľa toho, čo urobili, a začína vnímať aj to, čo za ich konaním stojí. Toto je dôležitý posun od povrchného súdenia k hlbšiemu porozumeniu. Premýšľanie o tom, čo by sa stalo pri inom správaní, je prvým krokom k morálnemu uvažovaniu o vlastnom konaní. Žiak, ktorý vie povedať „keby sa zachoval inak, mohlo to dopadnúť lepšie“, začína chápať, že správanie má dôsledky a že ich možno ovplyvniť.

Pomenovať svoje hodnotové priority.

1. Na príklade konkrétnej situácie povedať, čo je preňho dôležité a čo by mu chýbalo, keby to nemal (rodina, kamaráti, zdravie, hra, učenie).
2. Rozlíšiť, čo v živote potrebuje nevyhnutne, čo je pre neho užitočné alebo prospešné a čo mu je len príjemné.
3. Povedať, čo mu konkrétna vec alebo osoba dáva, teda s akou hodnotou sa mu spája (napríklad: rodina mi dáva pocit bezpečia, kamaráti mi dávajú zábavu, radosť).
4. Spomedzi viacerých možností (hodnoty, veci) vybrať tú, na ktorej mu záleží najviac s svoju voľbu zdôvodniť.

Výkonový štandard rozvíja rešpekt voči pravidlám a pochopenie ich zmyslu. Cieľom je postupne viesť žiakov k tomu, aby chápali, prečo pravidlá existujú a čo by sa stalo, keby sa nedodržiavali. Pre žiakov 1. cyklu je dôležité zažiť pravidlá nielen ako príkazy zvonka, ale ako dohody, na tvorbe ktorých sa môžu podieľať. Trieda, ktorá si sama určí pravidlá, ich chápe a dodržiava inak ako trieda, ktorej boli pravidlá len nariadené. Možnosť navrhnúť pravidlo, zdôvodniť ho pred spolužiakmi a dohodnúť sa na ňom je zároveň základnou formou demokratického myslenia a výchovy k občianstvu – žiak zažíva, že pravidlá nie sú niečo, čo sa len prijíma, ale niečo, čo sa spoločne vytvára a mení. Dodržiavanie pravidiel aj bez priameho dohľadu učiteľa je dôkazom ich

zvnútornenia. Žiak, ktorý sa správa podľa pravidiel len keď je pod dohľadom učiteľa, si ich ešte plne neosvojil.

Cieľ č. 8: Chápať zmysel a význam pravidiel, práv a povinností vo svojom živote a v spolužití s inými.

Rešpektovať dohodnuté pravidlá platné v triede a v škole.

1. Vlastnými slovami opísať hlavné pravidlá platné v triede a škole a v rámci spoločnej tvorby navrhnúť jednoduché pravidlo, ktoré považuje za dôležité pre seba alebo pre triedu.
2. Pomenovať pravidlo platné pre konkrétnu situáciu v triede a pri novej alebo nejasnej situácii sám navrhnúť pravidlo, ktoré by ju riešilo.
3. Vysvetliť vlastnými slovami, prečo je vybrané pravidlo v triede alebo v škole dôležité a vie svoj navrhnutý nápad pravidla zdôvodniť pred spolužiakmi - pomenovať, čomu pravidlo pomáha, koho chráni a prečo má v triede alebo v škole existovať.
4. Dodržiavať triedne a školské pravidlá aj bez priameho dohľadu učiteľa aktívne sa podieľať na úprave a tvorbe nových pravidiel v spoločnej diskusii so spolužiakmi.

Výkonový štandard rozvíja rešpekt voči pravidlám a pochopenie ich zmyslu. Cieľom je postupne viesť žiakov k tomu, aby chápali, prečo pravidlá existujú a čo by sa stalo, keby sa nedodržiavali. Pre žiakov 1. cyklu je dôležité zažiť pravidlá nie len ako príkazy zvonka, ale ako dohody, na tvorbe ktorých sa môžu podieľať. Trieda, ktorá si sama určí pravidlá, ich chápe a dodržiava inak ako trieda, ktorej boli pravidlá len nariadené. Možnosť navrhnúť pravidlo, zdôvodniť ho pred spolužiakmi a dohodnúť sa na ňom je zároveň základnou formou demokratického myslenia a výchovy k občianstvu: žiak zažíva, že pravidlá nie sú niečo, čo sa len prijíma, ale niečo, čo sa spoločne vytvára a mení. Dodržiavanie pravidiel aj bez priameho dohľadu učiteľa je najdôležitejším ukazovateľom zvnútornenia ich hodnoty. Žiak, ktorý sa správa podľa pravidiel len keď je pod dohľadom učiteľa, si ich ešte plne neosvojil.

Vnímať existenciu práv a povinností v rôznych životných situáciách.

1. Na konkrétnom príklade zo života rozpoznať, že niekto má právo niečo robiť alebo niečo žiadať.
2. Pomenovať konkrétne povinnosti, ktoré má doma alebo v škole.
3. Pomenovať konkrétne práva, ktoré má doma alebo v škole (napríklad právo na pomoc, keď mu niekto ubližuje, právo na prestávku, právo povedať svoj názor).
4. Na konkrétnej situácii ukázať, že v nej existuje zároveň právo aj povinnosť, a pomenovať oboje.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby si začal uvedomovať existenciu práv a povinností ako základných prvkov spoločenského života. Pre žiakov 1. cyklu je vhodné používať príklady z ich života: právo byť vypočutý, povinnosť upratať po sebe, právo na bezpečie, povinnosť rešpektovať druhých. Tieto príklady sú zrozumiteľné a žiaci si ich vedia spojiť s vlastnou skúsenosťou. Žiaci by mali pochopiť, že práva a povinnosti nie sú oddelené svety, ale dve strany tej istej mince.

Vysvetliť na jednoduchých príkladoch základné ekonomické vzťahy.

1. Rozpoznať, kto vykonáva akú prácu alebo službu v rodine, v komunite a v obci.
2. Pomenovať profesie podieľajúce sa na vzniku konkrétneho výrobku alebo na poskytnutí konkrétnej služby.
3. Rozlíšiť tovar a službu na konkrétnych príkladoch z najbližšieho okolia (chlieb v pekárni je tovar, strihanie vlasov je služba).
4. Vysvetliť na príklade z rodiny alebo obce, prečo si ľudia prácu delia a čo tým získavajú.
5. Na základe jednoduchého prieskumu porovnať ceny vybraných tovarov alebo služieb a uviesť, prečo sa môžu v rôznych obchodoch líšiť.

Výkonový štandard vedie žiaka k pochopeniu základných ekonomických vzťahov, ktoré ho obklopujú, no ktoré si možno neuvedomuje, resp. ich nevie správne pomenovať. Zámerom je rozvoj praktického porozumenia tomu, ako v spoločnosti funguje práca, výroba a obchod. Pre žiakov 1. cyklu je vhodným spôsobom spoznávania ekonomických vzťahov sledovanie cesty konkrétneho výrobku alebo služby – kto ho vyrobil, kde ho vyrobil, z čoho je vyrobený, ako sa prepravil do obchodu. Takto sa ukazuje sieť ľudskej práce a spolupráce, ktorá stojí za tovarmi a službami, teda našou každodennou spotrebou. Prieskum cien prepája školu s reálnym životom. Žiaci si uvedomia, že rovnaký druh tovaru môže mať rôznu cenu v rôznych obchodoch a uvažujú nad príčinami, prečo je to tak.

Dodržiavať základné pravidlá bezpečného správania účastníka cestnej premávky.

1. Pomenovať základné miesta a zariadenia súvisiace s pohybom chodca: chodník, priechod pre chodcov, semafor, dopravná značka.
2. Bezpečne prechádzať cez priechod pre chodcov, rešpektovať semafor a správne sa pohybovať po chodníku.
3. Pomenovať základné dopravné značky dôležité pre chodca aj cyklistu a vysvetliť, čo znamenajú.
4. Dodržiavať pravidlá jazdy na bicykli alebo kolobežke: správna strana, pozornosť, povinná výbava (prilba, svetlá, odrazky, zvonček).
5. Správať sa bezpečne ako účastník cestnej premávky v rôznych situáciách v praxi.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť žiaka správať sa bezpečne ako účastník cestnej premávky. Postupnosť krokov zodpovedá prirodzenému vývinu žiakov v 1. cykle. Najskôr sa pozornosť zameriava predovšetkým na rolu chodca – bezpečné prechádzanie cez priechod, pohyb po chodníku, rešpektovanie semafora a orientácia v základných dopravných značkách. Neskôr pribúda rola cyklistu – pravidlá jazdy na bicykli alebo kolobežke a povinná výbava. Odporúča sa ich nacvičovať v reálnom prostredí. Škola môže nácvik realizovať v okolí školy, na detskom dopravnom ihrisku alebo formou vychádzky zameranej na pozorovanie a precvičovanie konkrétnych dopravných situácií.

Cieľ č. 9: Rozumieť základnej úlohe médií a AI a zásadám bezpečnosti v online prostredí.

Rozpoznať rôzne druhy médií.

1. Pomenovať rôzne spôsoby, akými sa šíria informácie (ústne, v tlačenej podobe, cez obrazovku, zvukom).
2. Rozpoznať a pomenovať konkrétne druhy médií na základe ukážky (noviny, časopisy, televízia, rozhlas, internet, sociálne siete).

Výkonový štandard je úvodom k mediálnej gramotnosti. Zámerom nie je analýza médií, ale základná orientácia v tom, aké druhy médií existujú a ako sa od seba líšia. Táto orientácia je predpokladom pre neskoršiu, náročnejšiu prácu s mediálnym obsahom. Pre žiakov 1. cyklu je dôležité vychádzať z médií, ktoré sami poznajú a používajú. Väčšina z nich má skúsenosť s televíziou, internetom a možno aj rozhlasom, no nemusí si uvedomovať, že ide o rôzne druhy médií. Cieľom je samotné rozlíšenie a pomenovanie rôznych druhov médií. Premýšľanie nad ich obsahom a účelom je náplňou iných výkonových štandardov.

Opísať médiá a AI ako zdroj informácií, poučenia alebo zábavy.

1. Rozpoznať na konkrétnom príklade, kedy médiá alebo AI slúžia ako zdroj zábavy (rozprávky, hry, hudba, videá).
2. Pomenovať situácie, kedy médiá alebo AI slúžia ako zdroj informácií (počasie, správy, vyhľadávanie informácií).
3. Pomenovať situácie, kedy slúžia ako zdroj poučenia (vzdelávacie videá, encyklopédia, AI asistent).
4. Opísať na konkrétnom príklade, ako médium alebo AI plní funkciu zdroja informácií, poučenia alebo zábavy.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť žiaka orientovať sa vo funkciách médií a základných nástrojov generatívnej umelej inteligencie (AI chatbot). Rozvíja sa povedomie o tom, na aké účely médiá slúžia a ako ich používame. Pre žiakov 1. cyklu stačí rozlíšenie troch základných funkcií: informovanie, poučenie a zábava. Tieto funkcie sa v praxi prelínajú, ale ich jednoduché odlíšenie pomáha pri uchopení témy. Keď viem, prečo si spúšťam konkrétnu aplikáciu, video alebo kladiem otázku AI chatbotovi, viem aj lepšie posúdiť, čo od nich očakávam. Opísanie toho, akú funkciu konkrétne médium, technologický nástroj alebo mediálny obsah plní, je prvým krokom k ich uvedomejšiemu používaniu.

Pomenovať základné pravidlá bezpečnosti a wellbeingu v online prostredí.

1. Rozpoznať na konkrétnej veku primeranej situácii potenciálne riziko v online prostredí (neznáme správy, žiadosť o osobné údaje, nevhodný obsah).
2. Pomenovať základné pravidlá ochrany osobných údajov v online prostredí.
3. Rozpoznať, že nie všetko, čo vidíme online, je pravda alebo v náš prospech: niektoré správy môžu byť nepravdivé a reklama nás chce presvedčiť, aby sme niečo chceli alebo kúpili.
4. Pomenovať pravidlá zdravého trávenia času pred obrazovkou (časový limit, prestávky, pohyb).
5. Pomenovať osoby a postupy, na ktoré sa môže obrátiť pri rizikovej situácii online.

Výkonový štandard rozvíja základné povedomie o bezpečnosti a wellbeingu v online prostredí. Cieľom je formovať bezpečné a zmysluplné využívanie digitálnych nástrojov. Pre žiakov 1. cyklu je dôležité pomenovanie konkrétnych rizík a zároveň jednoduchých pravidiel, ktoré tieto hrozby znižujú. Súčasťou je aj základná citlivosť voči nepravdivým informáciám a reklame. Na tejto úrovni ide o jednoduché uvedomenie – niektoré veci, ktoré deti vidia online, nie sú pravdivé, a reklama nás nabáda chcieť aj to, čo nepotrebujeme. Toto počiatočné vnímanie je prvým krokom k neskoršej mediálnej gramotnosti. Kľúčovým výstupom štandardu je schopnosť vyhľadať pomoc dospelého pri stretnutí s rizikovou alebo ohrozujúcou situáciou.

Rozlíšiť medzi obsahom, ktorý je vhodný alebo nevhodný pre deti.

1. Pomenovať svoj pocit z konkrétneho obsahu (príjemný, nepríjemný, strašidelný, smiešny).
2. Vysvetliť, prečo môže byť určitý obsah pre deti nevhodný (nezrozumiteľnosť, násilie, zlé slová, klamstvo, strach) a prečo môže ublížiť.
3. Vedome si vyberať obsah, ktorý mu je príjemný, zaujímavý alebo ho niečo naučí, a vyhýbať sa obsahu, ktorý mu môže škodiť.
4. Pri stretnutí s nevhodným obsahom ho vie vypnúť a oznámiť to dospelému.

Žiak by mal vedieť posúdiť, či je mediálny obsah, na ktorý narazí, pre neho vhodný, a vedome si vyberať ten, ktorý mu prospieva. Nejde len o vyhýbanie sa nevhodnému obsahu, ale v ideálnom prípade aj o aktívnu preferenciu toho, čo je zaujímavé, príjemné alebo poučné. Pri žiakoch 1. cyklu je vhodné vychádzať z ich vlastného prežívania – pocitov. Dieťa by malo byť schopné identifikovať, že mu niečo bolo nepríjemné alebo strašidelné. Zároveň by malo byť schopné nevhodný obsah vypnúť a informovať o ňom dospelého.

Cieľ č. 10: Zapájať sa do prospešnej aktivity na úrovni triedy a školy.

Byť všímavý voči daniu v najbližšom okolí.

1. Pozorovať dianie v triede alebo škole a pomenovať konkrétne pozorované javy.
2. Identifikovať v dianí to, čo je nezvyčajné alebo si zaslúži pozornosť.
3. Vyjadriť svoj postoj alebo položiť otázku k pozorovaným javom v triede, škole alebo obci.

Výkonový štandard rozvíja základný predpoklad občianskej angažovanosti – vnímavosť voči daniu v bezprostrednom okolí. Cieľom je upriamiť pozornosť žiakov na to, čo sa okolo nich deje a čo by si zaslúžilo ich reakciu. Tento záujem o okolitý svet je prvým krokom k formovaniu aktívneho občana, ktorému nie je jeho prostredie ľahostajné.

Podieľať sa na uskutočnení aktivity na zlepšenie života alebo prostredia v triede a škole

1. Všimnúť si alebo pomenovať niečo v triede alebo škole, čo by sa dalo zlepšiť alebo čo by prospelo ostatným.
2. V skupine navrhnúť, čo by sa s tým dalo urobiť, a vybrať riešenie.
3. Spoločne so spolužiakmi a s pomocou učiteľa riešenie uskutočniť v podobe jednoduchkej aktivity.

Výkonový štandard je prvým krokom k aktívnemu občianstvu v jeho praktickej podobe. Zo strany žiakov sa neočakáva veľký projekt, ale hoci aj malá, konkrétna skúsenosť s tým, že spoločným úsilím sa dajú veci meniť k lepšiemu. Môže to byť starostlivosť o rastliny v triede, zhotovenie vtáčích búdok či hmyzieho hotela na školskom dvore, drobné zlepšenia alebo riešenie vybraného problému – jednoduché prospešné aktivity a skutky, na ktorých sa žiak podieľa. Žiak, ktorý zažil, že jeho nápad alebo úsilie priniesli viditeľnú zmenu, má lepšie predpoklady pre neskoršiu občiansku angažovanosť. Štandard sa prirodzene prepája so starostlivosťou o životné prostredie, so solidaritou aj s rozvojom skupinovej spolupráce. Ideálne je, aby aktivita nebola len splnením povinnej školskej úlohy, ale aby pri nej žiaci cítili, že na výsledku skutočne záleží.

2. cyklus

Cieľ č. 1: Rozvíjať poznanie z oblasti spoločenských, geografických a historických procesov a javov na všeobecnejšej úrovni.

Správne používať pojmy potrebné na skúmanie minulosti, geografických a kultúrno-spoločenských javov a procesov

1. Rozoznať vybraný pojem v kontexte – v texte, na mape, v obrazovom materiáli alebo počas výkladu, a vedieť, čoho sa týka (napr. nultý poludník, Dunaj, civilizácia).
2. Vysvetliť vlastnými slovami, čo daný pojem znamená.
3. Správne použiť pojem pri opise konkrétneho javu alebo miesta (napr. použiť pojmy „nížina“, „kraj“, „podnebie“, „empatia“ v správnom kontexte).
4. Správne použiť viacero pojmov z rôznych oblastí spoločne pri opise zložitejšieho javu alebo procesu (napr. opísať vybraný jav alebo proces pomocou geografických, historických aj spoločenskovedných pojmov).

Výkonový štandard je prierezový a jeho napĺňanie prebieha postupne počas celého 2. cyklu pri práci s rôznymi témami naprieč komponentmi vzdelávacej oblasti. Dôraz sa kladie na aktívne a správne používanie pojmov v kontexte, nie na ich mechanické memorovanie či znalosť definícií. V porovnaní s 1. cyklom sa pojmový aparát výrazne rozširuje – od pojmov súvisiacich s najbližším okolím a obcou k rôznym geografickým, dejepisným a spoločenskovedným pojmom.

Orientovať sa v rozmiestnení kľúčových geografických prvkov na základe vlastnej mentálnej mapy Slovenska a sveta.

1. Základne sa orientovať na mape Slovenska – lokalizovať priebeh štátnej hranice, susedné štáty, Bratislavu, svoju obec, svoj kraj, krajské mesto, nížiny, najvyššie pohoria a Dunaj.
2. Orientovať sa v rozmiestnení kľúčových prírodných prvkov Slovenska - najvýznamnejšie pohoria, nížiny, rieky a vodné plochy (s dôrazom na vlastný kraj alebo región).
3. Orientovať sa v rozmiestnení krajov, významných sídiel, vybraných kultúrno-historických regiónov, prírodných a kultúrno-historických pamiatok na mape Slovenska.
4. Základne sa orientovať na mape sveta s využitím rovníka, nultého poludníka, obratníkov a polárnych kružníc; lokalizovať hlavné podnebné pásma a vybrané typy krajín.

Výkonový štandard rozvíja orientáciu v priestore prostredníctvom vlastnej mentálnej mapy. Mentálna mapa je zvnútornený obraz o priestore – je to predstava o svete, ktorú si žiak postupne buduje počas celého vzdelávania. Nejde len o to, aby žiak vedel vyhľadať miesto na mape, ale aby mal aspoň približnú predstavu o tom, čo sa kde nachádza, aj bez mapy. Predpokladá sa, že žiaci 2. cyklu budú mať najhustejšiu a najpresnejšiu mentálnu mapu Slovenska. Mali by poznať polohu a názvy susedných štátov Slovenska a ich mentálna mapa sveta by mala pozostávať zo svetadielov, oceánov, oblastí hlavných podnebných pásiem a vybraných typov krajín (napr. tropické dažďové lesy, púšte, polárne oblasti). Mentálna mapa nie je len o zapamätaných vedomostiach o tom, čo sa kde nachádza. Žiak, ktorý vie, že Orava leží na severe Slovenska obklopená pohoriami pri hraniciach s Poľskom, z toho dokáže odvodiť, že je tam chladnejšie podnebie, väčšie množstvo zrážok a iné prírodné podmienky ako na nížinách pri hraniciach s Maďarskom. Podobne žiak, ktorý vie, že Slovensko leží v miernom podnebnom pásme v strednej Európe, lepšie rozumie súvislostiam medzi polohou a podnebím.

Opísať základné priestorové, demografické a kultúrne charakteristiky obyvateľstva Slovenska a jeho vybraných regiónov.

1. Vyčítať základné údaje o obyvateľstve Slovenska z jednoduchkej tabuľky, grafu alebo tematickej mapy (počet obyvateľov, hustota osídlenia) a porovnať ich s vybranými štátmi Európy (viac ako, menej ako).
2. Opísať priestorové rozmiestnenie obyvateľstva Slovenska - kde žije viac a kde menej ľudí, prečo je to tak.
3. Opísať národnostné a kultúrne zloženie obyvateľstva Slovenska (v ktorých oblastiach je výrazné zastúpenie národnostných menšín).
4. Opísať základné demografické a kultúrne charakteristiky svojho kraja alebo obce a porovnať ich s iným krajom alebo obcou Slovenska na základe dostupných údajov.

Výkonový štandard rozvíja u žiaka základný prehľad o ľuďoch na Slovensku – koľko ich je, akí sú a kde žijú. Dôraz sa nekladie na zapamätanie údajov, ale aktívnu prácu s nimi. Slovensko je krajina s konkrétnym počtom obyvateľov, ktorý je možné porovnať s inými štátmi, čo žiakom umožňuje vytvoriť si aspoň základnú predstavu o našom postavení v Európe a vo svete. Žiaci na príklade Slovenska spoznávajú, že existujú rôzne typy údajov o obyvateľstve, že tieto údaje majú rôznu podobu (tabuľka, graf, infografika, tematická mapa) a že sa z nich dajú vyčítať rôzne informácie. Štandard sa prirodzene prepája s matematikou a informatikou – čítanie grafov, porovnávanie číselných hodnôt, práca s tabuľkami a základná orientácia v dátach sú spôsobilosti, ktoré žiaci rozvíjajú súbežne vo viacerých predmetoch a ktoré sa tu uplatňujú v geografickom a spoločenskom kontexte.

Rozpoznať významné prírodné a kultúrno-historické pamiatky Slovenska.

1. Rozpoznať príklady najvýznamnejších prírodných a kultúrno-historických pamiatok Slovenska a svojho regiónu (na obrázku, fotografii, videu, podľa opisu).
2. Rozpoznať vybrané prírodné a kultúrno-historické pamiatky Slovenska a lokalizovať ich na mape Slovenska.
3. Uviesť príklady pamiatok na Slovensku, ktoré sú zapísané do zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO a vysvetliť, čo tento zápis znamená.
4. Opísať základné informácie o vybraných pamiatkach - kde sa nachádzajú, čím sú známe, prečo sú výnimočné alebo chránené.

Výkonový štandard je zameraný na rozvíjanie základného prehľadu žiaka o tom, čím je Slovensko prírodne a kultúrne výnimočné. Ide o súčasť základných poznatkov o vlastnej krajine – žiak pozná najvýznamnejšie prírodné a kultúrno-historické pamiatky Slovenska podobne ako pozná jeho hlavné mesto alebo najvyšší vrch. Poznanie pamiatok je súčasťou kultúrnej identity a prispieva k budovaniu zdravej formy patriotizmu. Zároveň prirodzene prepája geografické vzdelávanie so spoznávaním histórie a ochranou kultúrneho a prírodného dedičstva.

Vysvetliť význam vybraných historických udalostí, osobností a miest pamäti vo svojom regióne.

1. Identifikovať vybranú historickú udalosť, osobnosť alebo miesto pamäti vo svojom regióne.
2. Opísať vybranú udalosť, osobnosť alebo miesto pamäti (kedy, kde, kto, čo sa stalo).
3. Vysvetliť, prečo je daná udalosť, osobnosť alebo miesto pamäti dôležité pre región a jeho obyvateľov.
4. Vysvetliť význam vybranej regionálnej udalosti alebo osobnosti aj v širšom slovenskom kontexte.

Každý región a každá lokalita má svoje historické udalosti, osobnosti a miesta, ktoré formovali život jeho obyvateľov a ktoré stoja za poznanie a pripomínanie. Výkonový štandard je pokračovaním rozvíjania historického myslenia a bádania z 1. cyklu. Žiaci sa učia, že históriu možno aktívne skúmať – hľadať stopy minulosti v teréne, pracovať s rôznymi prameňmi, navštevovať pamäťové inštitúcie a pýtať sa ľudí, ktorí si niečo pamätajú. Prirodzene sa pritom zoznamujú s profesiami, ktoré sa o uchovávanie histórie starajú: archeológ, historik, archivár, muzeológ. Práca s regionálnymi dejinami buduje aj vzťah k miestu, kde žiaci žijú. Žiak, ktorý pozná príbeh osobnosti zo svojho mesta alebo vie, s čím sa spája pamätník na námestí, má silnejší pocit miestneho zakotvenia a spolupatričnosti.

Charakterizovať vybrané príklady kultúr v minulosti.

1. Pomenovať vybrané staroveké civilizácie a opísať, kde a kedy existovali.
2. Rozpoznať vybrané staroveké civilizácie alebo kultúry na základe typických znakov (architektúra, písmo, artefakty, kultúra).
3. Opísať každodenný život ľudí vo vybranej kultúre v minulosti - ako bývali, čo jedli, ako pracovali, čo vyrábali, čo poznali, v čo verili.
4. Charakterizovať vybranú kultúru ako celok a pomenovať, čo z nej pretrvalo dodnes.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby sa zoznámil s prvými civilizáciami v dejinách ľudstva. Nadväzuje na poznanie praveku a prechod od lovcov a zberačov k usadeným poľnohospodárskym spoločnostiam. Žiaci sa stretávajú s tým, ako vznik poľnohospodárstva, sídiel a písma zmenil spôsob života ľudí a položil základy civilizácie. Dôraz sa nekladie na memorovanie faktov o konkrétnych civilizáciách, ale na rozvoj historického myslenia. Aj pri tejto téme je kľúčové, aby žiaci pracovali s rôznymi zdrojmi informácií: obrazovými prameňmi, historickými mapami, ukážkami písma alebo rekonštrukciami každodenného života. Pri skúmaní civilizácií sa zameriavame aj na každodenný život – žiaci si ľahšie vytvoria živý obraz minulosti cez spoznávanie toho, čo ľudia jedli, aké nástroje používali alebo ako prejavovali svoju vieru. Hľadanie toho, čo z týchto starovekých kultúr pretrvalo dodnes, prepája minulosť so súčasnosťou a vedie žiakov k pochopeniu, že história je prítomná aj v súčasnosti.

Uviesť príklady pozitívnych a negatívnych vplyvov AI na rôzne skupiny ľudí.

1. Uviesť príklady toho, kde a ako AI vstupuje do každodenného života rôznych skupín ľudí (deti, seniori, lekári, učitelia, pracovníci vybraných profesií).
2. Uviesť konkrétne príklady pozitívnych a negatívnych vplyvov AI na vybrané skupiny ľudí a vysvetliť, v čom im AI môže pomáhať, škodiť alebo ich ohrozovať.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus a rozširuje perspektívu – žiaci už neuvažujú len o sebe, ale o rôznych skupinách ľudí s rozmanitými potrebami. Zámerom je rozvíjať vyvážený a kritický pohľad na AI, teda pochopenie, že tá istá technológia môže byť pre niekoho pomocou a pre iného zdrojom problémov. Štandard priamo súvisí s rozvojom AI gramotnosti tak ako je vymedzená v [dodatku č. 4 k ŠVP 2023 ZV](#) – konkrétne s jej komponentom zameraným na zodpovednosť a spoločenské dopady AI. V rámci ŠVP nie je izolovanou témou vo vzdelávacej oblasti Človek a spoločnosť, ale je súčasťou systematického budovania AI gramotnosti naprieč vzdelávacími oblasťami.

Cieľ č. 2: Samostatne využívať základné metódy získavania, analýzy a interpretácie informácií

Sformulovať cieľ bádania na základe výskumných otázok.

1. Z ponuky bádateľských otázok vybrať tie, ktoré sa týkajú konkrétnej témy, alebo majú potenciál viesť k získaniu relevantných odpovedí.
2. Sformulovať vlastnú bádateľskú otázku k vybranej geografickej, historickej alebo spoločenskej téme.
3. Z bádateľskej otázky odvodiť cieľ bádania (čo presne chce zistiť).
4. Sformulovať aspoň tri čiastkové bádateľské otázky podporujúce hlavný cieľ bádania.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, kde žiaci formulovali jednoduché bádateľské otázky súvisiace s ich vlastným pozorovaním. V 2. cykle žiak už nekladie otázku len zo zvedavosti, ale s jasným zámerom, a z tejto otázky dokáže odvodiť konkrétny cieľ bádania. Otázka celé bádanie otvára, kým cieľ presne určuje, čo chce žiak zistiť, akými prostriedkami a k akému výsledku smeruje. Schopnosť rozložiť hlavnú otázku alebo cieľ bádania na čiastkové otázky vedie žiaka k pochopeniu, že komplexné témy si vyžadujú štruktúrovaný prístup a postupnosť krokov.

Rozlíšiť a vyhodnotiť rôzne zdroje informácií.

1. Rozlíšiť rôzne typy zdrojov informácií a uviesť príklady každého z nich (tlačené, digitálne, audiovizuálne zdroje, rozhovor s odborníkom alebo pamätníkom).
2. Rozlíšiť primárne a sekundárne zdroje na konkrétnom príklade.
3. Posúdiť konkrétny zdroj podľa jednoduchých kritérií (autor, vydavateľ, dátum, overiteľnosť, dôveryhodnosť).
4. Porovnať dve verzie tej istej informácie z rôznych zdrojov a posúdiť, ktorá je dôveryhodnejšia.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, kde žiaci porovnávali informácie z dvoch zdrojov a opisovali rozdiely medzi nimi. V 2. cykle sa posúvajú od samotného porovnávania k posudzovaniu, ktorému zdroju možno viac dôverovať a prečo. Rozlíšenie primárnych a sekundárnych zdrojov je dôležitou súčasťou historického a spoločenského bádania.

Získať informácie pre potreby vlastného bádania v encyklopédiách, v náučnej literatúre alebo v online prostredí vrátane AI.

1. Vyhľadať konkrétnu informáciu v encyklopédii alebo náučnej literatúre aj s pomocou obsahu alebo registra.
2. Vyhľadať informáciu na vybranej overiteľnej webovej stránke pomocou kľúčových slov.
3. Zadať konkrétny dotaz pre AI chatbota, získať odpoveď a uviesť, čo na nej môže byť nespoľahlivé.
4. Získať informáciu k tej istej téme z dvoch rôznych zdrojov, porovnať ich obsah a posúdiť, ktorý je dôveryhodnejší.

Výkonový štandard rozvíja praktickú informačnú spôsobilosť – vedieť, kde a ako hľadať informácie pre vlastné bádanie. Žiak spoznáva, ktorý typ zdroja je vhodný pre akú potrebu. Zaradenie AI chatbota ako zdroja informácií spolu s tradičnými informačnými zdrojmi zodpovedá realite, v ktorej žiaci žijú. Je dôležité, aby žiaci vedeli, že AI generuje odpovede na základe pravdepodobnosti, nie skutočného porozumenia, a že jej výstupy treba overovať. Tento krok priamo súvisí s rozvojom AI gramotnosti v 2. cykle.

Usporiadať skúmané javy, procesy a udalosti podľa určených kritérií.

1. Usporiadať vopred dané prvky podľa jedného kritéria (čas, veľkosť, vzdialenosť).
2. Usporiadať prvky podľa dvoch kritérií súčasne (napr. čas a miesto, alebo dôležitosť a typ).
3. Sám zvoliť kritérium pre usporiadanie prvkov a aplikovať ho.
4. Zdôvodniť, prečo zvolil dané kritérium usporiadania, a prezentovať výsledok v prehľadnej grafickej forme (tabuľka, časová os, Vennov diagram, schéma).

Výkonový štandard nadväzuje 1. cyklus, v ktorom žiaci triedili informácie podľa jedného vopred stanoveného kritéria. V 2. cykle už žiak pracuje s viacerými kritériami súčasne a sám rozhoduje, podľa čoho bude informácie usporadúvať. Toto rozhodovanie o kritériu je samo o sebe analytickou činnosťou, lebo si vyžaduje porozumenie skúmaným javom. Zdôvodnenie zvoleného kritéria a grafické spracovanie výsledku prepájajú prácu s informáciami s komunikačnou spôsobilosťou.

Interpretovať a vytvárať grafické zobrazenia vzťahov medzi procesmi alebo javmi.

1. Čítať jednoduchú časovú os, schému alebo diagram a vlastnými slovami opísať, čo zobrazujú a aké vzťahy medzi javmi zachytávajú.
2. Vytvoriť jednoduchú časovú os vybraných udalostí podľa vzoru.
3. Vytvoriť vlastnú časovú os, mapu mysle alebo schému k vybranej téme bez predlohy.
4. Vytvoriť a interpretovať jednoduché grafické zobrazenie zachytávajúce vzťah medzi dvomi procesmi alebo javmi (príčina a dôsledok, časť a celok, porovnanie dvoch javov).

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiaci pracovali s vopred danými grafickými organizérmi ako pomôckou na záznam a triedenie informácií. V 2. cykle sa žiak posúva od ich vyplňovania k samostatnému čítaniu, interpretácii a tvorbe vlastných grafických zobrazení – postupne prechádza od práce podľa predlohy až k samostatnému návrhu vhodnej formy pre konkrétny obsah (časová os, mapa mysle, schéma, jednoduchý diagram). Žiak by mal rozumieť, aký typ vzťahu medzi javmi grafické zobrazenie zachytáva – či ide o postupnosť v čase, vzťah časti a celku, príčinu a dôsledok alebo porovnanie dvoch javov.

Porovnať rôzne pohľady a názory na vybranú tému alebo problém.

1. Rozpoznať, že na tú istú tému, udalosť alebo problém môžu existovať rôzne pohľady a názory.
2. Identifikovať aspoň dva rôzne názory na konkrétnu tému a pomenovať, kto ich zastáva.
3. Uviesť, čím každá strana svoj názor zdôvodňuje, teda prečo ho zastáva.
4. Porovnať rôzne pohľady a opísať, v čom sa zhodujú a v čom líšia.

Výkonový štandard rozvíja multiperspektivitu – uvedomenie si, že na tú istú udalosť, tému alebo problém môže existovať viacero rôznych pohľadov. V 1. cykle žiaci zvládli vypočítať si názor druhého, v 2. cykle už skúmajú, aké dôvody stoja za rôznymi pohľadmi a názormi, a dokážu ich porovnávať. Táto spôsobilosť je dôležitou súčasťou občianskej gramotnosti aj kritického myslenia a prispieva k odolnosti voči jednostrannému pohľadu na svet.

Dohodnúť sa v rámci skupiny na spoločnom riešení úlohy.

1. Aktívne počúvať druhých pri skupinovej diskusii.
2. Prijatť rolu v skupine, plniť si v nej svoje povinnosti a formulovať vlastné návrhy.
3. Porovnať návrhy členov skupiny a spoločne vybrať najvhodnejšie riešenie alebo pri nezhode hľadať kompromis.
4. Po splnení úlohy zhodnotiť, čo skupinovej práci pomohlo a čo by sa dalo urobiť lepšie.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiaci spolupracovali podľa predpísaného postupu. V 2. cykle je posun v tom, že žiaci si postup a riešenie dohadujú sami, vrátane situácií, keď majú rôzne názory. Dohodnúť sa na spoločnom riešení predpokladá schopnosť počúvať, porovnávať návrhy, hľadať kompromis a prijať rozhodnutie skupiny aj vtedy, keď sa s ním úplne nestotožňujú. Dôležité je aj uvedomenie si vlastnej roly v skupine. Žiaci sa učia, že každý môže ku skupinovej práci prispieť iným spôsobom a že efektívna spolupráca si vyžaduje nielen plnenie úloh, ale aj vzájomný rešpekt. Súčasťou tohto procesu je aj reflexia skupinovej práce – pomenovanie toho, čo spolupráci pomohlo, čo ju brzdilo a ako ju nabudúce zlepšiť.

Prezentovať svoje zistenia jasne a zrozumiteľne s využitím vhodných pojmov a pomocou vizuálneho spracovania.

1. Predstaviť výsledky svojej práce súvislým ústnym prejavom s pomocou vlastných poznámok.
2. Pripraviť si jednoduchý vizuálny podklad (plagát, prezentácia, schéma) a využiť ho pri prezentácii.
3. Rozčleniť prezentáciu so začiatkom, hlavnou časťou a záverom; používať aj primeranú odbornú terminológiu.
4. Reagovať na otázky publika vrátane prípadných kritických námietok.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiaci prezentovali výsledky krátkym štruktúrovaným prejavom s vizuálnym prvkom. V 2. cykle sú nároky vyššie – žiak už dokáže prezentáciu správne rozčleniť, používa odbornú terminológiu a reaguje nielen na otázky, ale aj na kritické námietky. Schopnosť jasne sprostredkovať vlastné zistenia ukazuje, že žiak téme skutočne rozumie. Tým, že reaguje na námietky spolužiakov alebo učiteľa, sa učí obhájiť svoje závery pomocou argumentov, a nie iba mechanicky opakovať naučené fakty.

Využiť rôzne druhy máp na orientáciu v zobrazovanom území a riešenie praktických úloh.

1. Rozlíšiť všeobecnogeografickú a tematickú mapu a opísať, na čo slúžia.
2. Interpretovať mapové znaky (bodové, líniové, plošné) pomocou legendy.
3. Vyhľadať na mape polohu vybraných geografických objektov.
4. Použiť grafickú mierku na odhad skutočnej vzdialenosti na mape.
5. Určiť približnú nadmorskú výšku miesta pomocou vrstevníc na turistickej mape.
6. Orientovať sa v teréne podľa svetových strán s využitím mapy.
7. Vyhľadať na mape objekt alebo trasu podľa zvolených kritérií (najkratšia trasa, prechod cez lesy, vyhnúť sa prudkému stúpaniu).
8. Použiť vybranú digitálnu mapu na riešenie praktických úloh.

Výkonový štandard nadväzuje na rozvoj základných spôsobilostí pracovať s mapou v 1. cykle, v ktorom žiaci spoznali účel máp a vytvorili jednoduchý mapový náčrtok. V 2. cykle je práca s mapou komplexnejšia – žiaci rozlišujú druhy máp, čítajú rôzne typy mapových znakov, pracujú s mierkou a vrstevnicami a riešia praktické úlohy. Dôraz sa kladie nielen na samotné čítanie máp, ale najmä na rozvoj priestorového myslenia. Ide o praktickú spôsobilosť využiteľnú v každodennom živote, od plánovania výletu až po orientáciu v neznámom teréne. Zaradenie práce s digitálnymi mapami zodpovedá realite a potrebám súčasnosti, keďže sa v praxi využívajú už častejšie ako tie tlačené.

Vytvoriť tematickú mapu v podobe mapového náčrtku so správnym použitím mapových znakov a základných prvkov mapy.

1. Vytvoriť jednoduchý mapový náčrtok známeho priestoru (školský areál, časť obce).
2. Zakresliť vybrané geografické prvky do obrysovej mapy (napr. Slovenska alebo sveta) a použité mapové znaky vysvetliť v legende.
3. Doplniť do mapového náčrtku základné prvky mapy: nadpis, legenda a smerová ružica.
4. Použiť bodové, líniové a plošné mapové znaky na zobrazenie vybraných objektov.

5. Vytvoriť tematickú mapu v podobe mapového náčrtku k vybranej téme so správnou legendou (napr. turisticky zaujímavé miesta v regióne, rozmiestnenie vybraných javov na mape Slovenska).

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiak vytvoril jednoduchý mapový náčrtok s legendou. V 2. cykle žiak tvorí tematickú mapu s komplexnejšími mapovými prvkami – nadpisom, legendou, smerovou ružicou a správne zvolenými mapovými znakmi. Zostavuje ju na základe obrysovej mapy (napr. Slovenska alebo sveta), do ktorej zaznačuje vybrané geografické prvky. Tvorba jednoduchej tematickej mapy na vybranú tému prepája mapové spôsobilosti so spôsobilosťou spracovať a prezentovať výsledky svojho bádania.

Využiť mapu pri plánovaní a realizácii výletu alebo vychádzky.

1. Na turistickej mape vyhľadať vopred zadaný cieľ a začiatkové miesto výletu alebo vychádzky.
2. Použiť mapu na vytýčenie trasy k cieľu s určením kľúčových orientačných bodov.
3. Pri plánovaní zohľadniť dĺžku trasy, prevýšenie a čas pohybu.
4. Počas realizácie výletu sa orientovať podľa mapy a priebežne kontrolovať svoju polohu na trase.
5. Po realizácii výletu zhodnotiť vhodnosť naplánovanej trasy a porovnať ju so skutočným priebehom.

Výkonový štandard je završujúcim krokom rozvoja mapových spôsobilostí v 2. cykle. Žiak využíva mapu ako praktickú pomôcku pri pohybe v teréne. Plánovanie výletu s turistickou mapou rozvíja schopnosť čítať mapu, priestorové myslenie a rozhodovanie sa na základe geografických informácií. Pri rozvíjaní tejto spôsobilosti je vhodné začínať v prostredí, ktoré je žiakovi dobre známe – teda v obci alebo v jej bezprostrednom okolí. Keď žiak porovnáva mapu s reálnou krajinou, ktorú pozná, ľahšie pochopí vzťah medzi mapovým zobrazením a skutočnosťou.

Uskutočniť jednoduchý prieskum v komunite alebo obci.

1. Zvoliť si konkrétnu otázku alebo problém na skúmanie v obci alebo komunite..
2. Pripraviť si podklady k prieskumu (napr. dotazník s niekoľkými otázkami, pozorovací hárok).
3. Vykonať jednoduchý prieskum s primeraným počtom respondentov a zaznamenať odpovede.
4. Spracovať zistenia do prehľadnej formy (tabuľka, jednoduchý graf).
5. Sformulovať hlavné zistenia prieskumu a uviesť, čo z nich vyplýva.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiaci v spolupráci uskutočnili jednoduchý prieskum názorov v triede alebo v škole. V 2. cykle žiaci skúmajú širšie prostredie komunity alebo obce a dáta nielen zbierajú, ale ich aj spracovávajú a ponúkajú ich základnú interpretáciu. Žiaci by mali skúmať im blízke alebo pre nich zaujímavé témy, pričom to môžu byť aj skutočné, živé problémy. Respondentmi v prieskume už nie sú len spolužiaci, ale aj ostatní žiaci školy, učitelia, rodinní príslušníci alebo ďalší obyvatelia obce. Žiaci sa tak učia základom spoločenskovedného bádania – od formulácie otázky cez zber a analýzu dát až po formulovanie záverov.

Cieľ č. 3: Porovnať zmeny života ľudskej spoločnosti v čase a priestore.

Porovnať život v minulosti a súčasnosti na príkladoch z regiónu a Slovenska.

1. Rozpoznať na príkladoch rozdiely medzi životom v minulosti a súčasnosti pomocou rôznych prameňov: fotografie, predmety, architektúra, múzeum, skanzen alebo rozhovor s pamätníkom.
2. Pomenovať konkrétne rozdiely vo vybranej oblasti života (bývanie, práca, strava, hra detí).
3. Opísať, prečo a ako k zmenám v živote spoločnosti došlo.
4. Porovnať podobnosti a rozdiely v živote v minulosti a súčasnosti vo viacerých oblastiach

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiaci porovnávali život v rodine naprieč generáciami a obraz obce v minulosti a súčasnosti. V 2. cykle sa záber rozširuje na región a Slovensko a dopĺňa sa hľadanie príčin zmien. Žiak si napríklad uvedomí, že zmeny v spôsobe života nie sú náhodné, ale vyplývajú z technického pokroku, premien spoločnosti či kultúrnych vplyvov. Kľúčom k tomuto poznaniu je práca s rôznorodými prameňmi – fotografie z rodinného albumu, predmety uchované v rodine, historické budovy v obci alebo exponáty v regionálnom múzeu sú pre žiakov autentickým vstupom do skúmania histórie.

Opísať vybranú historickú udalosť alebo postavu z regiónu a Slovenska.

1. Rozpoznať vybranú historickú postavu alebo udalosť z regiónu a Slovenska.
2. Vyhľadať informácie o vybranej postave alebo udalosti aspoň v dvoch rôznych zdrojoch (encyklopédia, múzeum, pamätná tabuľa, rozhovor s pamätníkom, dobový prameň).
3. Uviesť základné informácie o historickej postave alebo udalosti (kedy, kde, kto, čo sa stalo).
4. Opísať, prečo je daná historická postava alebo udalosť dôležitá pre región a Slovensko.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť žiaka skúmať regionálne dejiny. Žiak vyhľadáva informácie z viacerých zdrojov, porovnáva ich a na ich základe si vytvára vlastný obraz o skúmanej historickej postave alebo udalosti. Spoznávanie minulosti vlastného regiónu rozvíja vzťah žiaka k regiónu a prispieva k formovaniu jeho kultúrnej identity. Možnosťou je rozšíriť skúmanie aj na úroveň Slovenska.

Mapovať miesta pamäti v regióne a na Slovensku.

1. Identifikovať príklady miest pamäti v obci alebo regióne (napr. pamätník, pomník, pamätná tabuľa, socha, múzeum, skanzen, technická pamiatka).
2. Uviesť, k akým postavám alebo udalostiam sa vzťahujú miesta pamäti a aké poslanstvo nesú.
3. Navštíviť pamäťovú inštitúciu (múzeum, galéria, skanzen, archív) alebo virtuálnu expozíciu a opísať, čo sa v nej uchováva.
4. Opísať niekoľko miest pamäti na Slovensku na základe informácií vyhladaných v aspoň dvoch prameňoch.
5. Vytvoriť prehľad miest pamäti v regióne a na Slovensku vo forme zoznamu alebo mapového náčrtku.

Výkonový štandard vedie žiakov k tomu, aby si všímali miesta, ktoré nám pripomínajú dôležité postavy alebo udalosti našich dejín. Pomníky, pamätníky, pamätné tabule, sochy a historické budovy sú nositeľmi kolektívnej pamäti: svedčia o tom, čo si spoločnosť cení, čo si chce pamätať a čo odovzdať ďalším generáciám. Žiaci najlepšie pochopia zmysel miest pamäti na príkladoch, ktoré môžu osobne navštíviť a zažiť. Môžu si tak napríklad uvedomiť, prečo a kedy sa stavali takzvané morové stĺpy, ktoré sa nachádzajú v mnohých slovenských mestách.

Vysvetliť význam štátnych sviatkov a pamätných dní v kalendári.

1. Rozpoznať dni v kalendári, ktoré sú štátnymi sviatkami, dňami pracovného pokoja alebo pamätnými dňami.

2. Uviesť, k akej historickej udalosti alebo kultúrno-náboženskej tradícii sa viažu vybrané štátne sviatky alebo dni pracovného pokoja.
3. Opísať, ako sa vybraný sviatok, deň pracovného pokoja alebo pamätný deň pripomína v rodine.
4. Vysvetliť význam štátnych sviatkov, dní pracovného pokoja a pamätných dní na príklade jedného z nich.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby porozumel, prečo si spoločnosť niektoré dni osobitne pripomína. Štátne sviatky a pamätné dni nie sú len voľnými dňami, ale vyjadrením toho, čo spoločnosť považuje za dôležité a hodné úcty – vznik štátu, boj za slobodu, obeť vojen alebo kultúrne dedičstvo. Hoci znenie výkonového štandardu výslovne neuvádza dni pracovného pokoja, sú v ňom implicitne zahrnuté. Pre žiakov sú práve tieto dni najkonkrétnejšie a najznámejšie, a preto je vhodné pracovať aj s nimi. Dôležité je aj prepojenie verejného a osobného – ako sa sviatok pripomína oficiálne a ako ho prežívame v rodine alebo komunite? Žiaci si môžu všimnúť, že rovnaký sviatok môžu rôzne rodiny alebo generácie vnímať inak, čo otvára priestor na zaujímavú diskusiu.

Zdokumentovať príklady tradícií spojených s regiónom.

1. Rozpoznať vybrané tradície svojho regiónu (zvyky, obyčaje, zvyky, ľudové piesne, remeslá).
2. Opísať vybranú tradíciu a jej kľúčové prvky (jedlo, kroj, obrad, pieseň, tanec).
3. Vysvetliť pôvod a zmysel vybranej tradície.
4. Zaznamenať tradíciu vo vybranej forme (textom, fotografiou, videom, zvukovým záznamom).

Výkonový štandard je prepojený s regionálnou výchovou a tradičnou ľudovou kultúrou, ktorá je súčasťou prierezovej občianskej gramotnosti. V 2. cykle sa záber rozširuje z obce na región – žiaci spoznávajú tradície vlastného regiónu v širších súvislostiach a začínajú chápať, čo znamená živé dedičstvo, teda kultúrne prejavy, ktoré komunity aktívne udržiavajú a odovzdávajú ďalej. Štandard prirodzene nadväzuje aj na slovenský jazyk a literatúru, hudobnú či výtvarnú výchovu a vedie žiakov k tomu, aby sa sami podieľali na uchovávaní kultúrneho bohatstva svojho okolia.

Interpretovať príbeh, postavu alebo udalosť z minulosti.

1. Prerozprávať alebo opísať vybraný príbeh, postavu alebo udalosť z minulosti vlastnými slovami.
2. Vyjadriť svoj postoj k postave alebo udalosti (kto konal správne, kto nie, prečo sa niečo stalo).
3. Opísať, čo sa z príbehu, postavy alebo udalosti dozvedáme o tom, ako ľudia v danej dobe žili, alebo čo považovali za dôležité.

4. Posúdiť, ktoré časti príbehu alebo opisu udalosti sú historicky skutočné a ktoré sú fiktívne či zveličené.

Výkonový štandard má dve vzájomne prepojené časti. Prvou je obsahová – žiak sa zoznamuje s vybranou historickou postavou, príbehom alebo udalosťou. Druhou je metodická – žiak sa učí pristupovať k týmto historickým témam kriticky, rozlišovať, čo mohlo byť skutočné a čo bolo pridané alebo zveličené, a čítať ich ako svedectvo doby a hodnôt ľudí, ktorí v nej žili.

Rozlišovať blízku a dávnu minulosť, historické obdobia.

1. Rozlišovať lineárny čas (história ide dopredu a udalosti sa neopakujú) a cyklický čas (striedanie ročných období).
2. Rozlišovať na časovej osi blízku minulosť (jeho život, život rodičov, starých rodičov) od nedávnej minulosti (udalosti spreď desaťročí až storočia) a dávnej minulosti (udalosti spreď storočí až tisícročí).
3. Usporiadať vybrané udalosti, historické postavy alebo artefakty na časovú os.

Výkonový štandard rozvíja orientáciu v čase ako základnú historickú spôsobilosť. Zámerom nie je memorovanie dátumov, ale pochopenie toho, že niektoré javy sa opakujú v cykloch (ročné obdobia, sviatky), zatiaľ čo historické udalosti sú jedinečné a nezvratné. Práca s časovou osou je tu kľúčovým nástrojom – pomáha vizuálne uchopiť veľké dejinné rozpätia od praveku až po súčasnosť a orientovať sa v desaťročiach, storočiach aj tisícročiach. Žiaci tak dokážu umiestniť vybrané udalosti, známe artefakty alebo postavy na správne miesto, vďaka čomu získavajú pevnú predstavu o historickom vývoji.

Rozlišovať súvislosti, príčiny a dôsledky udalostí v dejinách.

1. Pomenovať na konkrétnom príklade príčinu a dôsledok historickej udalosti.
2. Rozlišovať krátkodobé a dlhodobé dôsledky udalosti a uviesť príklady oboch.
3. Rozlišovať súvislosti, príčiny aj dôsledky na príklade vybranej historickej udalosti.

Výkonový štandard vedie žiaka k vnímaniu histórie v súvislostiach – k porozumeniu, že udalosti v dejinách majú svoje príčiny a dôsledky. Pri skúmaní minulosti preto nie je dôležité pýtať sa len „Čo a kedy sa stalo?“, ale aj „Prečo sa to stalo?“ a „Čo z toho vyplynulo?“.

Ilustrovať príklady kultúrnych, umeleckých a náboženských prejavov človeka na konkrétnych príkladoch.

1. Rozpoznať kultúrne, umelecké alebo náboženské prejavy človeka na jednoduchých príkladoch.
2. Opísať vybraný kultúrny, umelecký alebo náboženský prejav.
3. Zaradiť vybrané príklady kultúrnych, umeleckých a náboženských prejavov do historických období alebo kultúrnych oblastí sveta.
4. Identifikovať rozmanité podoby kultúrnych, umeleckých a náboženských prejavov človeka v rôznych historických obdobiach a kultúrnych oblastiach súčasného sveta na vybraných príkladoch.

Výkonový štandard rozvíja kultúrnu gramotnosť a schopnosť vnímať rozmanitosť sveta. Žiaci rozpoznávajú rôzne formy, ktorými ľudia v priebehu dejín a v rozmanitých spoločnostiach vyjadrovali svoje hodnoty, vieru a estetické cítenie. Na to je vhodné využiť kontrastné príklady a ukážky, ktoré by mali žiaci spoznávať najmä zážitkovo, prácou s reálnymi artefaktmi, vizuálnymi materiálmi alebo porovnávaním minulosti so súčasnosťou. Pre tento vek je kľúčové práve prepojenie historického vývoja so živou kultúrou dnešného sveta.

Opísať pohyb ľudí v minulosti a súčasnosti na príkladoch zo Slovenska a sveta.

1. Uviesť príklad pohybu ľudí z vlastnej rodiny alebo blízkeho okolia a pomenovať jeho dôvod.
2. Opísať príklady súčasnej migrácie na Slovensku alebo vo svete.
3. Opísať príklad migrácie zo Slovenska v minulosti s uvedením jeho základných príčin a dôsledkov (napr. vysťahovalectvo do Ameriky).

Ľudia sa sťahujú od nepamäti – hľadajú miesto na lepší život, utekajú pred nebezpečenstvom, sťahujú sa za prácou alebo za rodinou. Táto základná ľudská túžba po bezpečí a lepších podmienkach spája migráciu naprieč dejinami so súčasnosťou, čím sa tu prirodzene prepája geografický a dejepisný komponent vzdelávacej oblasti. Žiaci sa zoznamujú s migráciou ako s prirodzenou a stále prítomnou súčasťou ľudskej spoločnosti. Rozvíjanie témy od osobnej a rodinnej skúsenosti je zámerné – žiaci sami často poznajú niekoho, kto sa presťahoval alebo dochádza za prácou, a toto osobné zakotvenie im otvára cestu k pochopeniu širších súvislostí.

Cieľ č. 4: Porozumieť prejavom vzájomných vzťahov medzi prírodným prostredím a činnosťou človeka a významu ochrany prírody a krajiny.

Vysvetliť vzťah medzi prírodnými podmienkami, osídlením a spôsobom života ľudí v minulosti a súčasnosti.

1. Identifikovať prírodné podmienky, ktoré ovplyvňujú osídlenie a spôsob života ľudí (voda, pôda, podnebie, zdroje surovín, reliéf).
2. Vysvetliť na príklade z minulosti, prečo si ľudia vybrali konkrétne miesto na osídlenie a aký spôsob života tam viedli.
3. Opísať, ako človek svojou činnosťou mení prírodné prostredie (poľnohospodárstvo, ťažba, výstavba, regulácia vodných tokov, odlesňovanie).
4. Na konkrétnych príkladoch porovnať, ako sa vzájomný vzťah človeka a prírodného prostredia menil od minulosti po súčasnosť.

Výkonový štandard integruje geografický a historický komponent – vedie žiaka k pochopeniu vzájomného vzťahu medzi prírodným prostredím a ľudskou činnosťou v čase aj priestore. Žiak spoznáva, že prostredie ovplyvňuje život ľudí a ľudia zas svojou činnosťou zásadne menia prírodu a krajinu. Tento vzťah trvá už tisíce rokov, no v ostatných storočiach človek ovplyvňuje životné prostredie na globálnej úrovni tak výrazne, ako nikdy predtým. V 2. cykle je vhodné pracovať s konkrétnymi príkladmi – prečo leží mesto pri rieke, prečo je v okolí obce mozaika lúk a polí, ako sa zmenila miestna krajina za posledných sto rokov, prečo vznikli prvé civilizácie práve v oblasti Úrodneho polmesiaca? Hľadanie odpovedí na tieto otázky prepája geografické a historické myslenie a vedie žiaka k pochopeniu, že krajina je výsledkom dlhého vzájomného pôsobenia prírody a človeka.

Opísať dôsledky tvaru a pohybov Zeme, sklonu zemskej osi na prírodné podmienky na Zemi.

1. Rozpoznať tvar Zeme a pomenovať jej základné pohyby (otáčanie okolo vlastnej osi, obieh okolo Slnka).
2. Vysvetliť príčinu striedania dňa a noci a objasniť, prečo je na rovníku teplejšie ako na pólach.
3. Vysvetliť, prečo sa striedajú ročné obdobia a prečo sú dni v lete dlhšie ako v zime.
4. Zhrnúť, ako tvar Zeme, jej pohyby a sklon zemskej osi spoločne určujú celkové množstvo slnečného žiarenia dopadajúceho na rôzne miesta Zeme.

Výkonový štandard pomáha žiakom porozumieť fyzikálnym základom prírodných podmienok na Zemi. Zámerom je objasnenie príčinnno-dôsledkových vzťahov, ktoré určujú základné rytmy života na našej planéte – striedanie dňa a noci, striedanie ročných období a základné rozdiely v podnebí medzi rôznymi geografickými oblasťami.

Rozpoznať rozmanitosť prírodného prostredia na Zemi a jej vplyv na život ľudí.

1. Rozpoznať na obrázku alebo fotografii vybraný typ krajiny na Zemi (tropický les, púšť, savana, les mierneho pásma, tajga, tundra, polárna oblasť).
2. Ukázať na mape, kde sa vybrané typy krajín na Zemi nachádzajú.
3. Ukázať na mape sveta hlavné podnebné pásma a vzájomne porovnať ich základné charakteristiky (teplota a zrážky).
4. Opísať charakteristické črty vybraného typu krajiny - oblasti výskytu, typické rastlinné a živočíšne druhy, zaradenie do podnebného pásma.
5. Pomenovať a na mape vyhľadať niektoré z najznámejších prírodných divov sveta a vlastnými slovami opísať, čím sú výnimočné (napr. Mount Everest, Veľká koralová bariéra, Veľký kaňon, Viktóriine vodopády, Amazonský prales a rieka Amazonka, Mŕtve more)
6. Porovnať dva kontrastné typy krajín z hľadiska prírodných podmienok a spôsobu života ľudí.

Výkonový štandard vedie žiaka k uvedomeniu si a oceneniu prírodnej pestrosti Zeme, ktorá vplýva aj na rozmanité spôsoby života ľudí v jej rôznych oblastiach. Zámerom nie je encyklopedická znalosť všetkých typov krajín, ale rozvoj pochopenia, že podnebie, rastlinstvo a živočíšstvo tvoria v každom type krajiny vzájomne prepojený systém. Prírodné divy sveta, ako sú napr. Mount Everest, Veľká koralová bariéra alebo Amazonský prales reprezentujú rôznorodosť našej planéty. Ide o prvky všeobecného vzdelania, ktoré formujú predstavy žiaka o svete, v ktorom žije. V 2. cykle je vhodné pracovať s kontrastnými príkladmi, bohatým obrazovým materiálom a jednoduchšími mapami.

Posúdiť na vybraných príkladoch, ako človek využíva a pretvára krajinu.

1. Rozpoznať na konkrétnom príklade, ako človek využíva krajinu (ťažba surovín, poľnohospodárstvo, rekreácia, výstavba).
2. Pomenovať na konkrétnom príklade pretvorenie krajiny človekom (priehrada, kameňolom, sídelná zástavba, diaľnica, regulovaný vodný tok).
3. Opísať pozitívne aj negatívne dôsledky konkrétneho zásahu pre krajinu a ľudí.
4. Posúdiť vplyv konkrétneho zásahu človeka do krajiny na vybranom príklade.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť žiaka uvažovať o vzťahu človeka a krajiny. Zámerom nie je jednostranné odsúdenie ľudských zásahov do prírody, ale rozvoj vyváženého pohľadu – priehrada vyrába elektrickú energiu a zabezpečuje ochranu pred povodňami, zároveň však mení riečny ekosystém a zaplavila rozsiahle územie; kameňolom nám dodáva potrebné suroviny, ale trvalo mení vzhľad krajiny. Záverečné posúdenie vplyvu konkrétneho zásahu na modelovom príklade vedie žiaka k formovaniu vlastného postoja a k uvedomeniu si, že rozhodnutia o krajine majú dôsledky pre ľudí aj prírodu a vyžadujú si zodpovedný prístup.

Interpretovať predpoveď počasia v jej rôznych formách.

1. Vyčítať z textovej predpovede počasia základné údaje (teplota, zrážky, oblačnosť).
2. Vyčítať z grafickej predpovede (mapa, ikony) údaje o počasi v rôznych oblastiach Slovenska.
3. Porovnať predpoveď z dvoch rôznych zdrojov (TV, aplikácia, internet) a uviesť, v čom sa zhodujú a v čom nie.
4. Interpretovať predpoveď počasia v rôznych formách a opísať, čo z nej vyplýva pre nasledujúce dni.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiak pozoroval a opisoval zmeny počasia v priebehu dňa a roka. V 2. cykle sa žiak učí rozumieť predpovedi počasia v jej rôznych podobách. Práca s týmito informáciami je spôsobilosť potrebná pre každodenný život – žiak by mal vedieť z aplikácie, televízie alebo webovej stránky zistiť, aké bude počasie v najbližších dňoch, a adekvátne tomu prispôbiť svoje správanie či plánované aktivity.

Opísať význam chránených území na vybraných príkladoch zo Slovenska.

1. Rozpoznať a pomenovať vybrané národné parky alebo chránené krajinné oblasti na Slovensku.
2. Lokalizovať vybrané chránené územia na mape Slovenska.
3. Opísať, prečo je dané územie chránené (vzácne druhy rastlín a živočíchov, geologické pamiatky, krajinný ráz).
4. Opísať význam chránených území pre prírodu a pre ľudí v súčasnosti aj v budúcnosti.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby porozumel, prečo ako spoločnosť chránime niektoré časti prírody a krajiny. Dôraz sa nekladie na encyklopedickú znalosť názvov všetkých národných parkov, ale na uvedomenie si toho, čo by sa stalo, keby ochrana prírody a krajiny neexistovala alebo bola nedostatočná, a čo tieto územia prinášajú prírode a ľuďom. Žiak by mal poznať aspoň najvýznamnejšie chránené územia svojej vlasti podobne, ako pozná jej mestá, kraje, rieky alebo pohoria. Ideálne je, ak majú žiaci možnosť niektoré z nich osobne navštíviť – priamy kontakt s prírodnou krajinou je najúčinnnejším nástrojom na rozvoj environmentálneho povedomia.

Ilustrovať životný cyklus vecí každodennej spotreby na vybranom príklade.

1. Rozpoznať štyri základné fázy životného cyklu výrobku (získavanie surovín, výroba, používanie, likvidácia/odpad).
2. Opísať pôvod surovín a cestu konkrétneho výrobku od jeho zrodu až po nákup v obchode.
3. Rozlíšiť spôsoby nakladania s odpadom po skončení životnosti výrobku (rozdiel medzi skládkovaním, energetickým zhodnotením, recykláciou, kompostovaním či upcycláciou).
4. Zhrnúť jednotlivé fázy príbehu vybraného výrobku a opísať, ako každá z nich (od ťažby cez výrobu až po odpad) ovplyvňuje životné prostredie.

Výkonový štandard vedie žiaka k tomu, aby vnímal životný cyklus vecí našej každodennej spotreby – od ich vzniku až po moment, kedy sa stanú odpadom. Rozvoj environmentálneho povedomia sa tu realizuje cez príbeh vybraného výrobku. Pre žiaka v 2. cykle je najefektívnejšie pracovať s vecami, ktoré sám pozná: s tričkom, plastovou fľašou, mobilným telefónom či banánom. Sledovanie celej cesty výrobku od získania suroviny až po jeho likvidáciu pomáha žiakovi porozumieť, že jeho každodenné spotrebiteľské rozhodnutia majú reálne dôsledky pre životné prostredie. Zároveň si uvedomí, že nie všetky spôsoby nakladania s odpadom sú rovnocenné a že recyklácia, kompostovanie či upcyclácia sú oveľa ohľadupľnejšie než uloženie na skládku alebo spálenie.

Cieľ č. 5: Rozvíjať jedinečnosť seba samého, pomenovať základné zložky vlastnej identity a svoje sociálne roly, uplatňovať rešpektujúci prístup k druhým.

Pomenovať prínos svojich jedinečných vlastností a schopností pre druhých.

1. Pomenovať aspoň 2 svoje silné stránky - vlastnosti alebo schopnosti.
2. Uviesť konkrétnu situáciu, v ktorej tieto vlastnosti alebo schopnosti využíva.
3. Porovnať vlastný pohľad na svoje silné stránky s tým, ako ho vnímajú druhí.
4. Pomenovať, ako jeho vlastnosti alebo schopnosti pomohli alebo môžu pomôcť druhým.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiaci pomenúvali svoje vlastnosti a záľuby. V 2. cykle je posun v tom, že žiak objavuje svoje silné stránky a učí sa ich využívať v prospech ostatných. Zároveň začína porovnávať to, ako vidí sám seba, s tým, ako ho vníma okolie. Schopnosť prijať spätnú väzbu od spolužiakov či učiteľa a konfrontovať ju s vlastným pohľadom je pre deti v tomto veku kľúčovým krokom k reálnemu sebahodnoteniu.

Uplatniť rešpekt vo vzťahu k druhým.

1. Rešpektovať druhých v zaužívaných formách (pozdravy, prosba, poďakovanie).
2. Rešpektovať odlišnosť druhých bez posmechu a vylučovania.
3. Rešpektovať odlišný názor druhého v diskusii.
4. Zachovať rešpektujúce správanie voči druhému aj v situácii nesúhlasu alebo konfliktu: nekričať, neurážať, nezhadzovať.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, kde žiaci zvládli základy slušnej komunikácie a začali si všímať rozmanitosť ľudí vo svojom okolí. V 2. cykle je posun v náročnosti situácií, v ktorých sa rešpekt uplatňuje. Nestačí byť zdvorilý v bežných pokojných interakciách, ale rešpektovať druhého aj vtedy, keď s ním nesúhlasíme alebo sme v konflikte.

Rozpoznať jednoduché stereotypy v hodnotení druhých ľudí.

1. Identifikovať príklad stereotypného tvrdenia o nejakej skupine ľudí.
2. Rozpoznať, že stereotypné tvrdenia neplatia pre všetkých členov skupiny.
3. Uviesť situáciu, v ktorej sa stretol so stereotypným hodnotením (voči sebe alebo iným), a opísať pocity, ktoré to v ňom, alebo v zúčastnených vyvolalo

Výkonový štandard učí žiakov odhaľovať stereotypy ako zjednodušené pohľady na ľudí, ktoré môžu ubližovať a brániť nám v dobrých vzťahoch. Pre žiakov 2. cyklu je dôležité prepájať to s osobnou skúsenosťou. Preto kroky postupujú od rozpoznania stereotypu cez jeho kritické overenie až po osobnú rovinu a empatiu – žiak si uvedomí, ako stereotypné hodnotenie pôsobí na konkrétneho človeka, keď ho zažije na vlastnej koži alebo si ho všimne u iných. Príkladmi môžu byť rodové stereotypy (napríklad „chlapci neplačú" alebo „dievčatá nie sú dobré v programovaní"), predsudky voči starším ľuďom alebo rôznym skupinám spolužiakov.

Opísať sociálne roly, ktoré sa mu pripisujú a s nimi spojené očakávané správanie a roly, s ktorými sa sám stotožňuje.

1. Vymenovať svoje aktuálne sociálne roly (žiak, syn/dcéra, súrodenec, kamarát, člen krúžku).
2. Opísať, čo sa od neho v každej z týchto rolí očakáva.
3. Pomenovať, ktoré roly sú mu bližšie a s ktorými sa stotožňuje viac, a ktoré sú mu menej blízke.
4. Opísať dôvody, prečo sa s niektorými rolami stotožňuje viac a s inými menej.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, kde si žiaci iba všímali svoje miesto v rodine či v triede. V 2. cykle sa už žiak učí rozlišovať medzi očakávaniami okolia a tým, kým naozaj je. Pre deti na prahu puberty je toto premýšľanie kľúčové. Žiak, ktorý dokáže pomenovať: „*V tejto role sa necítim dobre, lebo...*" alebo „*Táto rola mi sedí, pretože...*", prestáva iba pasívne plniť príkazy iných a začína vedome objavovať vlastnú identitu a jedinečnosť.

Tvoriť a udržiavať pozitívne medziľudské vzťahy s ľuďmi v blízkom okolí, ktorí majú odlišné potreby.

1. Spoznávať a pomenovať odlišné potreby ľudí v blízkom okolí.
2. Prejavovať záujem o druhých s odlišnými potrebami.
3. Hľadať spôsoby, ako spolupracovať alebo tráviť čas s ľuďmi s odlišnými potrebami.
4. Reagovať na nedorozumenie alebo konflikt s človekom s odlišnými potrebami rešpektujúco a hľadať riešenie, ktoré zohľadňuje potreby oboch strán.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom si žiaci všímali potreby druhých a ponúkali im pomoc. V 2. cykle sa učia vzťahy udržiavať aj v náročnejších situáciách. Skutočná empatia a rešpekt sa ukázu v momente, keď príde nedorozumenie. Namiesto hádky či stiahnutia sa do úzadia je vhodnejšie hľadať riešenie, ktoré berie ohľad na seba aj na druhého s odlišnými potrebami.

Poznať lokálne a regionálne kultúrno-spoločenské reálie, históriu a kultúrne dedičstvo a ich význam pri budovaní kultúrnej identity.

1. Rozpoznať vybrané prvky kultúrneho dedičstva regiónu (jedlá, kroje, piesne, remeslá, tradície).
2. Pomenovať významné osobnosti alebo udalosti regionálnej histórie a uviesť, čím sú dôležité.
3. Opísať konkrétny prejav kultúrnej identity vlastnej rodiny alebo komunity (nárečie, zvyky).
4. Pomenovať, čo z kultúrneho dedičstva regiónu má rád, čo ho zaujíma alebo na čo je hrdý.

Výkonový štandard nadväzuje na témy o pamiatkach Slovenska a tradíciách regiónu. Jeho ústredným motívom je kultúrna identita – pocit, že niekam patríme, že sme súčasťou konkrétnej komunity a miesta. Otvára tak základné otázky: „Kto som, odkiaľ pochádzam a čo z dedičstva predkov v sebe nesiem?“ Vlastnú identitu si žiak buduje postupne, cez poznanie a osobný vzťah k domovu. Žiak, ktorý pozná svoj región, jeho zvyky a osobnosti, dokáže sebavedomo a otvorene spoznávať aj iné kultúry.

Cieľ č. 6: Primerane vyjadrovať svoje emócie a komunikovať konštruktívne a s ohľadom na spolupatričnosť a spoluprácu žiakov.

Porozumieť, že na jednotlivé udalosti, javy, procesy a osoby môže existovať viacero pohľadov.

1. Uvedomiť si, že ľudia môžu mať na rovnakú situáciu odlišné názory či postoje.
2. Pomenovať aspoň dva rôzne uhly pohľadu na konkrétnu udalosť.
3. Vysvetliť, prečo ľudia s rôznou skúsenosťou alebo hodnotami vidia tú istú vec inak.
4. Opísať vybranú udalosť alebo jav z dvoch rôznych perspektív.

Kým v 1. cykle sa žiaci učili najmä vypočuť si názor druhého, v 2. cykle už objavujú, že rôznosť pohľadov nie je problém, ktorý musíme za každú cenu vyriešiť. Učia sa pripustiť, že názor toho druhého môže byť úplne pochopiteľný, ak vezmeme do úvahy jeho životný príbeh, skúsenosti či zázemie. Schopnosť pozrieť sa na svet očami iných ľudí je základom pre otvorené a rešpektujúce spolužitie v spoločnosti.

Viesť rešpektujúci, oceňujúci a konštruktívny dialóg s druhými.

1. Aktívne počúvať partnera v rozhovore a neprerušovať ho.
2. Klásť otázky, ktoré pomáhajú rozvíjať konštruktívny dialóg.
3. Nájsť na názore druhého aspoň niečo, čo oceňuje alebo považuje za zaujímavé, aj keď s ním celkovo nesúhlasí.
4. Vyjadriť svoj názor s ohľadom na to, čo už bolo povedané, bez znevažovania druhého.
5. Uzavrieť rozhovor pomenovaním toho, v čom sa zhodujú a v čom nie.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus a posúva žiaka od obyčajného počúvania k vedeniu skutočného dialógu. Žiaci sa učia rozhovor aktívne rozvíjať a smerovať k zmysluplnému záveru. V tomto veku je kľúčové viesť ich k tomu, aby v diskusii s oponentom nehľadali len chyby, ale dokázali oceniť napríklad jeho snahu či zaujímavý argument. Žiaci by si mali uvedomiť, že výsledkom rozhovoru nemusí byť víťazstvo ani vynútený kompromis. Úspechom je aj to, ak na konci dokážeme slušne a vecne pomenovať, v čom sa naše názory rozchádzajú.

Uviesť príklady rôznych spôsobov zdravého a bezpečného zvládania emócií.

1. Rozpoznať u seba prejav silnej emócie a pomenovať ju.
2. Rozlíšiť rôzne spôsoby zvládania silných emócií.
3. Uviesť aspoň tri spôsoby zvládania silnej emócie (napr. hlboké dýchanie, prestávka, pohyb, odstup, rozhovor s blízkou osobou), ktoré pomáhajú získať odstup a upokojiť sa.
4. Uviesť konkrétny príklad situácie, v ktorej je vhodné vybraný spôsob použiť (na základe vlastnej skúsenosti alebo modelového príkladu).

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom sa žiaci učili pomenovať základné emócie. V 2. cykle si žiak buduje vlastnú zásobu praktických techník a vie ich použiť v konkrétnej situácii. Kľúčové je porozumieť tomu, aký vplyv majú tieto kroky na neho a na jeho okolie. Nie každý spôsob, ktorý emóciu rýchlo utlmí, je totiž z dlhodobého hľadiska bezpečný. Žiak sa učí, že zvládanie emócií neznamena ich potláčanie, ale ich bezpečné prežitie a vyjadrenie spôsobom, ktorý neublíži jemu ani druhým.

Rozumieť princípom jednoduchej, vecne správnej argumentácie a rešpektujúceho dialógu s druhými.

1. Pomenovať časti argumentu: tvrdenie (čo si myslím), dôvod (prečo si to myslím) a príklad (na čom to môžem ukázať).
2. Rozlíšiť nepodložené tvrdenie od argumentu.
3. Rozpoznať nesprávny argument (zovšeobecnenie, urážka, odbočenie od témy) vo vlastnom alebo cudzom prejave.
4. Navrhnuť vhodnú reakciu na argument druhého bez znevažovania jeho osoby.

Výkonový štandard rozvíja schopnosť rozlíšiť nepodložené tvrdenie od jeho zdôvodnenia a rozpoznať, kedy niekto argumentuje nefér. Dôraz sa kladie na kritické myslenie v každodennej komunikácii. Pre žiakov v 2. cykle je dôležité precvičovať tieto zručnosti na situáciách zo života triedy alebo aj z online prostredia. Rozoznať, že niekto namiesto argumentu použil urážku či zovšeobecnenie, robí žiaka odolnejším voči manipulácii. Posledný krok navyše učí reagovať k veci a slušne, čím sa argumentácia prepája so schopnosťou viesť kultivovaný rozhovor.

Riadiť sa zásadami dobrej spolupráce.

1. Pomenovať spolu so spolužiakmi aspoň tri zásady dobrej spolupráce.
2. Dodržiavať svoju vlastnú úlohu a rolu pri práci v skupine.
3. Pomáhať spolužiakom v tíme, ak o to požiadajú, bez preberania ich zodpovednosti alebo dorábania práce za nich.
4. Riadiť svoje správanie počas spolupráce podľa dohodnutých zásad a v prípade ich porušenia si ich pripomenúť.

Výkonový štandard posúva skupinovú prácu na vyššiu úroveň. V 2. cykle už nejde len o to, aby sa žiaci v skupine len rozdelili a dohodli na výsledku. Žiak sa učí svoje správanie v tíme vedome riadiť. Kľúčové je, aby si zásady spolupráce sformulovali sami žiaci – pravidlá, na ktorých tvorbe sa reálne podieľali, totiž dodržiavajú oveľa ochotnejšie. Tretí krok o pomoci bez preberania práce je dôležitým momentom: učí žiakov rozlišovať medzi skutočnou podporou spolužiaka a „medvedou službou“, kedy prácu urobia za neho

Uplatňovať prvky empatického a asertívneho správania s blízkymi ľuďmi.

1. Rozpoznať a pomenovať emóciu, ktorú v danej chvíli prežíva druhý človek.
2. Reagovať empaticky - vyjadriť, že emóciu partnera vníma a rešpektuje, prípadne sa opýtať, ako môže pomôcť.
3. Asertívne vyjadriť svoju potrebu alebo nesúhlas bez znevažovania či ubližovania druhému.
4. Navrhnuť v napätej situácii také riešenie, ktoré rešpektuje potreby vlastné aj potreby druhej strany.

Výkonový štandard spája dve kľúčové zložky zdravých vzťahov: empatiu a asertivitu, ktoré sa navzájom ideálne dopĺňajú. Empatia žiakovi pomáha vnímať potreby druhého, zatiaľ čo asertivita mu umožňuje otvorene vyjadriť vlastné potreby bez agresie alebo pasívneho ustupovania. Žiak, ktorý dokáže v napätej situácii povedať: „Rozumiem ti, ale ja potrebujem...“, a hľadá riešenie prijateľné pre oboch, získava dôležitú životnú zručnosť.

Cieľ č. 7: Poznať a zhodnocovať vlastný eticko-osobnostný potenciál a charakterové črty aj s ohľadom na druhých.

Pomenovať svoje silné a slabé stránky so snahou o objektivitu.

1. Pomenovať svoje silné stránky a stránky, ktoré chce rozvíjať.
2. Uviesť konkrétne príklady situácií, kedy sa tieto stránky prejavili.
3. Porovnať vlastný pohľad na seba s pohľadom druhých a všimnúť si, v čom sa zhodujú a v čom sa líšia.
4. Sformulovať vyvážený sebaopis bez nadmerného chválenia ani zbytočného podceňovania seba.

Výkonový štandard nadväzuje na predchádzajúce témy o jedinečnosti a silných stránkach. Posun v 2. cykle spočíva v tom, že žiak začína vedome pracovať aj so svojimi slabšími stránkami a učí sa o sebe uvažovať vyvážene. Žiak, ktorý dokáže povedať: „*V tomto som dobrý, ale toto mi ešte nejde a chcem na tom zapracovať,*“ si buduje zdravé sebavedomie. Porovnanie vlastného pohľadu s očami spolužiakov či učiteľa je preňho spätnou väzbou, ktorá mu pomáha spresniť reálny obraz o sebe samom.

Zdôvodniť inšpiratívnosť v konaní a v dobrých vlastnostiach zobrazených vzorov a reálne existujúcich ľudí.

1. Vybrať si vzor – reálnu osobu alebo postavu z príbehu, ktorá ho inšpiruje.
2. Pomenovať konkrétne vlastnosti alebo činy, ktorými ho daný vzor inšpiruje.
3. Posúdiť, prečo sú tieto vlastnosti cenné a aký majú prínos pre druhých ľudí.
4. Zdôvodniť, v čom by sa chcel tomuto vzoru podobať vo vlastnom správaní alebo cieľoch.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiaci hľadali morálne vzory najmä vo fiktívnych rozprávkových postavách. V 2. cykle žiak už pracuje s reálnymi osobnosťami z histórie či súčasnosti. Učí sa vzor nielen nekriticky obdivovať, ale aj zdôvodniť, prečo sú jeho činy inšpiratívne a čo z nich chce preniesť do vlastného života. Práca so vzormi pomáha deťom v tomto veku formovať vlastnú povahu. Keď žiak dokáže pomenovať, prečo je niekoho konanie hodnotné, rozvíja si morálne myslenie a vedome si buduje pevný charakter.

Vypracovať jednoduchý plán vlastného sebarozvoja s akcentom na vlastný potenciál.

1. Sformulovať konkrétny osobný cieľ, na ktorom chce v najbližšom období pracovať.
2. Pomenovať aspoň dve svoje silné stránky alebo schopnosti, o ktoré sa môže pri dosahovaní cieľa oprieť.
3. Rozpísať cieľ do aspoň troch konkrétnych, po sebe idúcich krokov s časovým rámcom..
4. Opísať, ako konkrétne spozná, že cieľ dosiahol, a uviesť, kto mu v tom môže pomôcť.
5. Navrhnuť, ako bude kontrolovať svoj pokrok a ako plán upraví, ak nastanú nečakané ťažkosti.

Výkonový štandard rozvíja sebariadenie ako dôležitú spôsobilosť pre život. Žiak by mal byť schopný prejsť od „chcel by som“ ku konkrétnym krokom vedúcim k výsledku. Dôraz sa kladie na vlastný potenciál: žiak stavia na tom, čo v ňom už je a čo mu ide, nie na tom, čo mu chýba. Záverečné hodnotenie pokroku žiaka učí, že plán je živý dokument, ktorý sa prispôsobuje realite.

Cieľ č. 8: Chápať zmysel a význam pravidiel, povinností a uplatňovať práva ako člen komunity.

Rozpoznať práva a povinnosti z perspektívy obyvateľa obce.

1. Pomenovať príklady základných práv a povinností obyvateľa obce.
2. Identifikovať na modelovej alebo reálnej situácii, či ide o uplatnenie práva alebo plnenie povinnosti obyvateľa obce.
3. Rozpoznať na konkrétnom príklade vzájomný vzťah medzi právom a povinnosťou.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiaci rozpoznávali práva a povinnosti v každodennom živote doma a v škole. V 2. cykle sa záber rozširuje na obec – žiak sa učí, že ako jej obyvateľ má konkrétne práva, ale aj povinnosti voči ostatným. Kľúčový je záverečný krok, ktorý ukazuje, že práva a povinnosti od seba nemožno oddeliť. Žiaci by mali pochopiť jednoduchú logiku: tam, kde mám ja právo (napríklad na čisté funkčné ihrisko), má niekto iný povinnosť (udržiavať poriadok, neničiť veci).

Dodržiavať pravidlá platné v škole aj v obci a vyžadovať ich dodržiavanie.

1. Poznať vybrané pravidlá platné v škole a obci a na príkladoch vysvetliť ich zmysel.
2. Riadiť sa pravidlami platnými v škole a obci v každodenných situáciách.
3. Upozorniť spolužiaka (v bezpečnej situácii a slušnou formou) na porušenie spoločného pravidla.
4. Rozlíšiť, kedy je pri porušení pravidiel potrebné privolať dospelého (ochrana zdravia, bezpečnosti či majetku) a kedy situáciu netreba eskalovať.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom sa žiaci učili dodržiavať pravidlá v triede. V 2. cykle sa ich uplatňovanie rozširuje na verejný priestor obce. Žiak sa učí nielen sám pravidlá rešpektovať, ale aj kultivovane reagovať na ich porušovanie vo svojom okolí. Rozlišuje medzi bežným nedorozumením, ktoré je možné vyriešiť slušným upozornením, a nebezpečnou situáciou (napríklad ničenie majetku alebo ohrozenie zdravia), kedy je potrebné privolať dospelého.

Vysvetliť úlohu úradov, inštitúcií, občianskych iniciatív v obci a jej okolí na konkrétnych príkladoch.

1. Rozpoznať a pomenovať vybrané úrady, inštitúcie alebo občianske iniciatívy v obci a jej okolí.
2. Rozlíšiť na príkladoch, čo rieši úrad (rozhodnutia, pravidlá), čo inštitúcia (služby pre ľudí) a čo občianska iniciatíva (dobrovoľná aktivita občanov).
3. Určiť, na ktorý úrad, inštitúciu alebo iniciatívu sa obrátiť pri riešení konkrétnej situácie zo života.
4. Vysvetliť na príklade, ako fungovanie daného úradu, inštitúcie či iniciatívy ovplyvňuje kvalitu života ľudí v obci.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiaci spoznávali obec cez konkrétnych ľudí a ich povolania. V 2. cykle žiak začína chápať, ako obec funguje v širších súvislostiach. Učí sa rozlišovať medzi úradom, službami pre ľudí a dobrovoľnými aktivitami, pričom vie, kam má v reálnom živote smerovať svoju požiadavku.

Zdôvodniť úlohu a význam fungovania zastupiteľskej demokracie na príklade žiackeho parlamentu a obecnej samosprávy.

1. Opísať na príkladoch fungovanie žiackeho parlamentu (voľba zástupcov tried, návrhy) a obecnej samosprávy (voľby, starosta, poslanci) a uvedomiť si, že aj on sám sa môže do života žiackej samosprávy zapojiť: voliť svojho zástupcu, kandidovať za triedu alebo prísť s vlastným návrhom.
2. Vysvetliť na základe fungovania žiackeho parlamentu, v čom spočíva princíp „zastupovania“ (delegovania hlasu) a uvedomiť si, že tento princíp sa týka aj jeho: môže svoj hlas zveriť spolužiakovi, alebo sám pôsobiť ako zástupca svojej triedy a tlmočiť názory spolužiakov..
3. Pomenovať podobnosti medzi tým, ako sa rozhoduje v škole a ako v obci a rozpoznať, že rovnako ako dospelí občania spoluvytvárajú dianie v obci, môže on sám prostredníctvom žiackeho parlamentu spoluvytvárať dianie v škole.

4. Zdôvodniť na príkladoch, prečo je dôležité, aby v škole alebo obci nerozhodoval len jeden človek, ale aby mali slovo zvolení zástupcovia rôznych skupín ľudí (v prípade školy zástupcovia rôznych ročníkov alebo tried) a navrhnuť konkrétne spôsoby, ako sa on sám môže aktívne zapojiť do práce žiackeho parlamentu (napr. predložiť návrh na zlepšenie školského prostredia, zapojiť sa do diskusie, kandidovať za zástupcu triedy).

Výkonový štandard rozvíja občiansku gramotnosť na príkladoch, ktoré sú žiakom blízke a ktoré môžu sami zažiť. Žiacky parlament je pre žiakov vstupnou bránou do pochopenia princípov zastupiteľskej demokracie: voľba zástupcov, diskusia o návrhoch a rozhodovanie v záujme celku sú procesy, ktoré žiaci môžu priamo zažiť a porozumieť im zvnútra. Žiacky parlament zároveň nie je len modelom na pozorovanie – je priestorom, do ktorého sa žiak môže reálne zapojiť: voliť svojho zástupcu, kandidovať za triedu, prinášať vlastné návrhy alebo sa zúčastniť diskusie o veciach, ktoré sa týkajú života školy. Práve táto skúsenosť z vlastného konania pomáha žiakovi pochopiť, že demokracia nie je niečo, čo sa deje „niekde inde“ a „medzi dospelými“, ale že má svoje miesto a hlas už teraz. Postup od žiackeho parlamentu k obecnej samospráve je zámerný: žiaci vidia, že rovnaké alebo podobné princípy fungovania, ktoré poznajú zo školy, platia aj na úrovni obce, a že rovnako ako oni spoluvytvárajú dianie v škole, môžu dospelí občania – a raz aj oni sami – spoluvytvárať dianie v obci. Pochopenie, prečo je dôležité, aby nerozhodoval len jeden človek, ale zvolení zástupcovia rôznych skupín, je základom demokratického myslenia a neskôr aktívnej participácie žiaka na správe vecí verejných, ku ktorej si žiak buduje predpoklady už dnes, konkrétnymi krokmi v prostredí svojej triedy a školy.

Analyzovať na jednoduchých príkladoch základné ekonomické vzťahy.

1. Rozlíšiť prácu od iných činností a uviesť príklady rôznych zdrojov príjmov (zamestnanie, podnikanie).
2. Zostaviť fiktívny rodinný rozpočet, rozlíšiť v ňom príjmy a výdavky a vysvetliť význam sporenia (v hotovosti alebo na účte).
3. Porovnať ceny a vlastnosti tovarov u rôznych predajcov na základe vybraných kritérií (veľkosť, miesto výroby, vplyv na životné prostredie).
4. Analyzovať jednoduchú situáciu nákupu (voľba platby hotovosťou/kartou) a pomenovať základné práva spotrebiteľa (napr. informácie o výrobku, reklamácia).

Výkonový štandard rozvíja praktickú finančnú gramotnosť na príkladoch zo života. Nadväzuje na 1. cyklus, v ktorom žiaci sledovali cestu výrobku a porovnávali ceny. Prináša širší pohľad na kolobeh peňazí od ich zarobenia až po utratenie. Cieľom je budovanie spôsobilostí, ktoré žiaci využijú v každodennom živote.

Prvým krokom je pochopenie, odkiaľ peniaze pochádzajú. Žiaci sa učia rozlíšiť prácu od iných činností a uviesť príklady rôznych zdrojov príjmov, ako sú zamestnanie či podnikanie. Uvedomujú si tak, že peniaze sú odmenou za ľudskú činnosť a ľudia ich získavajú rôznym spôsobom podľa typu svojej práce.

Na toto poznanie nadväzuje druhá fáza zameraná na hospodárenie v domácnosti. Žiaci zostavujú fiktívny rodinný rozpočet, v ktorom rozlišujú príjmy a výdavky a vysvetľujú význam sporenia v hotovosti alebo na účte. V praxi tak vidia, že rodinné výdavky nesmú dlhodobo prerásť príjmy a že financie je potrebné vopred plánovať.

Tretí krok prenáša žiakov do trhového prostredia, kde sa učia premýšľať ako rozumní nakupujúci. Porovnávajú ceny a vlastnosti tovarov u rôznych predajcov na základe vybraných kritérií, akými sú veľkosť, miesto výroby či vplyv na životné prostredie. Pri nákupe tak zapájajú kritické myslenie a vnímajú, že cena odzrkadľuje prácu či dopravu a že ich nákupné rozhodnutia majú dosah aj na prírodu.

Celý štandard vrcholí fázou bezpečného nákupu. Žiaci analyzujú jednoduchú situáciu nákupu s voľbou platby v hotovosti alebo kartou a pomenúvajú základné práva spotrebiteľa, napríklad právo na informácie o výrobku alebo reklamáciu. Rozumejú, že peniaze na karte nie sú nekonečné, vedia bezpečne zaplatiť a v prípade chybného tovaru ho reklamovať.

Cieľ č. 9: Rozlíšiť dôveryhodnosť zdrojov informácií a bezpečne sa správať v online prostredí.

Rozlíšiť kvalitu informačných zdrojov a rôznych typov médií a ich výstupov.

1. Pomenovať rôzne druhy médií (noviny, televízia, rozhlas, online médiá, sociálne siete) a opísať, akým spôsobom a aký mediálny obsah poskytujú.
2. Identifikovať na konkrétnom príklade mediálneho výstupu kľúčové informácie o jeho pôvode (autor, názov média a dátum vydania).
3. Rozlíšiť v mediálnom obsahu faktické správy od osobného názoru autora alebo platenej reklamy.
4. Porovnať na dvoch ukážkach rozdiel medzi vecným opisom udalosti a príspevkom, ktorý úmyselne preháňa alebo využíva šokujúci nadpis.

Výkonový štandard rozvíja základy kritického myslenia žiakov v mediálnom svete. Dôraz sa kladie najmä na schopnosť odlíšiť vecnú informáciu od emóciami podfarbených názorov, manipulácií a reklamy. Učiteľ by mal so žiakmi pracovať s ukážkami – napríklad porovnávať serióznú správu s mediálnym príspevkom (status, článok, video), ktorý úmyselne preháňa alebo straší šokujúcimi vyjadreniami.

Uviesť príklady dôveryhodných a nedôveryhodných zdrojov informácií.

1. Pomenovať indície, ktoré pomáhajú odhaliť spoľahlivý zdroj informácií (známy autor alebo overená inštitúcia, jasný dátum, uvádzanie faktov namiesto vyvolávania strachu či hnevu).
2. Uviesť príklady spoľahlivých zdrojov (napr. encyklopédia, oficiálny web školy/obce) a príklady zdrojov, pri ktorých musíme byť opatrní (napr. anonymné príspevky na sociálnych sieťach, AI generovaný obsah, podozrivá stránka), a zdôvodniť rozdiel medzi nimi.
3. Preskúmať vybraný mediálny obsah a na základe indícií posúdiť, či mu môžeme dôverovať.

Výkonový štandard rozvíja základy informačnej hygieny a jeho cieľom je vybaviť žiaka jednoduchým filtrom, vďaka ktorému v bežnom živote rýchlo odhadne, či môže správe veriť, alebo k nej má pristupovať so zdravou nedôverou. Žiaci hľadajú konkrétne stopy dôveryhodnosti - pátrajú po autorovi, dátume vydania a všímajú si, či mediálny obsah prináša fakty, alebo sa ich snaží len vystrašiť či nahnevať. Na konkrétnych ukážkach preverujú podozrivé správy a učia sa pomenovať spoľahlivé miesta, kam si chodia informácie overovať, ako sú oficiálne webstránky či encyklopédie. Tie následne porovnávajú s prostredím sociálnych sietí, podozrivých stránok či obsahu generovaného umelou inteligenciou, kde je ostražitosť nevyhnutná. Žiak tak získava prirodzený návyk neveriť všetkému, čo vidí alebo počuje v offline či online svete.

Poznať zásady správania sa v online prostredí aj vo vzťahu k iným.

1. Uviesť príklady osobných údajov a informácií, ktoré by sa v online prostredí nemali zdieľať, a opísať, ako môže nadmerné používanie digitálnych zariadení ovplyvniť náladu, spánok či vzťahy.
2. Rozlíšiť na konkrétnych situáciách rešpektujúce a nevhodné správanie v online komunikácii a uviesť príklady kyberšikany.
3. Poznať správny postup a možnosti pomoci (komu situáciu nahlásiť), ak sa v online prostredí stretne s nevhodným správaním alebo kyberšikanou, a pomenovať príklady zdravého nastavenia hraníc pri používaní digitálnych zariadení.
4. Zdôvodniť, prečo je dôležité v online prostredí chrániť seba aj iných – svoje súkromie, rešpektujúce správanie k iným a svoje vlastné zdravie - a navrhnúť konkrétne pravidlá, ktorými sa môže riadiť.

Výkonový štandard nadväzuje na 1. cyklus. Žiak začína online komunikáciu vnímať ako plnohodnotný sociálny priestor, kde slová, fotografie či komentáre majú reálne dôsledky a môžu pomôcť ale aj ublížiť. Žiak sa preto učí chrániť svoje údaje, rozpoznávať hranicu medzi rešpektujúcim a zraňujúcim správaním. Dokáže identifikovať kyberšikanu a osvojuje si postupy, ako reagovať v prípade ohrozenia. Štandard pokrýva aj tému digitálneho wellbeingu. Negatívny vplyv nadmerného alebo nevhodného používania obrazových médií na náladu, spánok a vzťahy vedie žiaka k tomu, aby si uvedomoval dôležitosť nastavenia zdravých hraníc.

Pomenovať prínosy a riziká sociálnych sietí, audiovizuálnej produkcie, reklamy a AI.

1. Uviesť príklady prínosov a rizík sociálnych sietí, reklamy, audiovizuálnej produkcie (vrátane tvorby influencerov) a umelej inteligencie v každodennom živote.
2. Opísať, ako odporúčacie algoritmy sociálnych sietí vyberajú obsah, ktorý vidíme, a akými spôsobmi reklama, audiovizuálna produkcia (vrátane tvorby influencerov) a AI generovaný obsah ovplyvňujú naše názory, postoje a nákupné správanie.
3. Rozlíšiť na konkrétnych príkladoch obsahu zo sociálnych sietí, či ide o autentický príspevok, reklamu (vrátane skrytej reklamy influencerov) alebo o obsah generovaný umelou inteligenciou, a pomenovať riziká spojené s každým z nich.
4. Vysvetliť na jednoduchých príkladoch, že AI je len technologický nástroj bez vlastného vedomia, citov a zaručenej pravdivosti, a zdôvodniť, prečo je dôležité kriticky pristupovať k obsahu zo sociálnych sietí, reklamy aj audiovizuálnej produkcie.

Výkonový štandard sa venuje prostrediu tzv. nových médií, v ktorom žiaci vyrastajú, a učí ich vnímať mechanizmy v pozadí. Žiak si má uvedomiť, že online obsah mu cielene vyberajú odporúčacie algoritmy. Pozornosť sa presúva aj na kritické vnímanie digitálneho marketingu, kde žiak odhaľuje, ako audiovizuálna tvorba, cielená reklama a samotní influenceri formujú jeho názory, postoje či nákupné správanie. Na tento moderný mediálny mix nadväzuje téma umelej inteligencie. Žiak spoznáva jej praktické prínosy, no zároveň si uvedomuje riziká spojené s klamlivým AI obsahom (deepfake). Celý štandard vedie k tomu, aby žiak pristupoval k novým médiám aj samotnej AI s kritickým odstupom.

Cieľ č. 10: Aktívne sa angažovať v aktivitách na skvalitnenie fungovania školy a/alebo obce.

Navrhnuť v tíme aktivitu na riešenie vybraného problému vo svojom okolí alebo aktivitu na pomoc druhým pre podporu solidarity a spoločného dobra.

1. Identifikovať vo svojej škole alebo obci konkrétny problém, ktorý by sa dal vyriešiť, alebo pomenovať oblasť, kde chýba pomoc druhým.
2. Navrhnuť v tíme možné nápady na vyriešenie vybraného problému alebo na podporu solidarity vo svojom okolí.
3. Rozpracovať vybraný nápad do jednoduchého plánu (čo chceme dosiahnuť, čo budeme potrebovať a ako si spravodlivo rozdelíme úlohy).

Výkonový štandard rozvíja základy aktívneho občianstva, angažovanosti, participácie a komunitného organizovania žiakov. Nadväzuje na 1. cyklus, no rozširuje záber z triedy na celú školu či obec a posilňuje samostatnosť pri projektovom plánovaní. Štandard vytvára priestor na rozvoj tímovej spolupráce a využitie metód, ako je brainstorming. Žiaci pri plánovaní aktivity prechádzajú viacerými fázami. Najskôr identifikujú konkrétny nedostatok či problém v škole alebo obci – napr. spolužiak potrebujúci dlhodobejšiu pomoc, chýbajúce koše či zničené ihrisko. Následne spoločne navrhujú nápady na pomoc druhým. Tieto nápady pretavia do plánovania aktivity (detského akčného plánu), kde navrhnu jednoduché kroky, potrebné pomôcky a spravodlivo si rozdelia úlohy v tíme tak, aby bol zámer reálne uskutočniteľný. Na tento prípravný štandard nadväzuje výkonový štandard zameraný na samotné uskutočnenie aktivity.

Uskutočniť v tíme aktivitu na riešenie vybraného problému vo svojom okolí alebo aktivitu na pomoc druhým pre podporu solidarity a spoločného dobra.

1. Pripraviť materiály a zdroje potrebné na uskutočnenie naplánovanej aktivity.
2. Realizovať aktivitu v tíme podľa pripraveného plánu a svedomito plniť svoje úlohy.
3. Riešiť priebežne vzniknuté problémy a flexibilne prispôbovať priebeh aktivity podľa potreby.
4. Zaznamenať priebeh aktivity (napr. cez fotografie, video alebo článok do školského časopisu).
5. Zhodnotiť prínos uskutočnenej aktivity a reflektovať spoluprácu v tíme.

Výkonový štandard priamo nadväzuje na predošlé plánovanie a preklápa základy aktívneho občianstva, angažovanosti a participácie do reálnej praxe. Kým predošlý krok bol zameraný na tímovú prípravu, tu žiaci zažívajú skutočnú silu komunitného organizovania a solidarity. Žiaci sa neučia o pomoci druhým pasívne, ale v tímoch reálne uskutočňujú to, čo si naplánovali – či už ide o konkrétnu podporu spolužiaka, skrášlenie školského dvora, dobročinnú zbierku alebo venčenie psov z útulku. Počas samotnej akcie si prakticky overujú svoj plán a učia sa flexibilne reagovať na nečakané situácie. Súčasťou je zdokumentovanie priebehu a záverečné hodnotenie úspešnosti projektu. Žiaci spätne posudzujú spravodlivosť rozdelenia úloh, dopad aktivity a pomenúvajú, čo sa naučili a čo by nabudúce urobili lepšie. Aj prípadný neúspech je pre nich cennou skúsenosťou, ktorá ich učí nenechať sa odradiť prvým nezdarom, vnímať chybu ako príležitosť a nestratiť chuť pomáhať svojmu okoliu.